ԿՈՒԻՆՏՈՍԻ

ՈՐԱՏԵԱՅ ՓԼԱԿԿՈՍԻ

ԱՐՈՒԵՍՏ ՔԵՐԹՈՂԱԿԱՆ

ԿՈՒԻ՛ՆՏՈՍԻ

ՈՐԱՏԵԱՅ ՓԼԱԿԿՈՍԻ

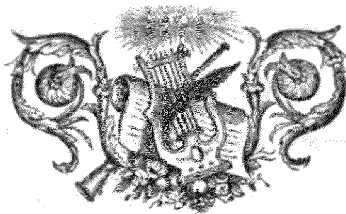
ԱՐՈՒԵՍՏ ՔԵՐԹՈՂԱԿԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱԼ Ի ՉԱՓՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆՍ ԵՒ ՀԱՄԱՌՕՏ

ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՄԲՔ ԲԱՑԱՅԱՅՏԵԱԼ

Ի Հ. ԱՐՍԵՆԷ ԿՈՄԻՏԱՍԱՅ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻՈՅ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԷ

Ի ՎԵ՛ՆԵՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1847

ԱՌ

ՎԵՀԱԶԱՆ ՀԱՆՃԱՐԵՂ

Յ Ա Կ Ո Բ   Տ Ի Ի Զ

Յոսկի քընարն Որատեայ կրտեալ մատամբ հայեցի
Ըզգեղեցիկ Մուսայից ոտս յԱրարատ ձայնեցի ,
Եփրես նոքա Ծաղկեայ ուռ Եփրասխայ չարարին
Աուրբ 'ի փանդռանացըն նըւագս հընչէլ յերկիր օտարին .
Ի քոյդ անուն հրաւիրեալք՝ զան աւաղիկ գեղապար ,
Ընկիզըն 'ի Վրէն առնիցեն անմահ երգոց հեշտաբար .
Ընդ աւռնեան սարւլենւոյն՝ ուռք 'ի Մասեաց սուրբ ընդ հիւս
Վրեզ անթառամ 'ի Ճակատ բոլորեսցին , ՅԱԿՈԲ ՏԻԻԶ :

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Եթէ բաղդ փափաքելի իցէ ամենայն ուսմանց, զի 'ի վեհագոյն վարժապետէ աւանդեսցին սկզբունք նոցին, որ և ինքնին իսկ ճարտարն քաջ իցէ 'ի գիտութեան անդ կամ յարուեստի, ոչ ոք յուրաստ լինել մարթասցէ՝ եթէ այդմ բարեբաստութեան հասեալ է Արուեստն քերթողական։ Ոչ ահա ոչ այլ ոք, բայց Արիստոս հանճարեղն իմաստասէր քննաբան, և միանգամայն մեծն և սքանչելին 'ի քերթողս հռովմայեցւոց է մեզ աստանօր, որ զայս տարերս բանաստեղծութեան աւանդէ սուղ և համառօտ չափեալ բանիւ, իբրև վճռական լուսաւոր և աներկևան պատգամս՝ ոչ միայն այսր արուեստի, այլ ընդ նմին գրեթէ և ամենայն դպրութեանց և գեղեցիկ արուեստից և կիրթ ախորժակաց առ հասարակ, 'ի գլխաւոր և յընդհանուր գիտելիսն դեգերեալ ևեթ, և ոչ 'ի մանր մանր մասունսն աղամողեալ, ուշիմ ընթերցանելեաց թողլով զայն 'ի միտ առնուլ ըստ իւրաքանչիւր պատշաճի։

Եւ զի ամենայն քերթութիւն յերկուս ընդհանուր տեսակս որոշի, 'ի վիպական՝ ուր քերթողն ինքն խօսի և վիպէ ինչ, և 'ի գործական կամ թատերական՝ ուր գուսանաց տայ խօսել և գործել, զառաջինոյն զկարևորսն ևեթ կարճառօտ հատեալ՝ փոքր մի առաւել 'ի թատերականն ճոխանայ։ Արդ զի գլխաւոր օրէնք հան-

գամմնաց սորայս և նորայն գրեթէ նոյն են ըստ կարևոր մասանց. և զի թատերականն աւելի իմն պերճագոյն և սուր հանճարոյ և դժուարութեան գործ համարեալ է առ բազումս, և առ Քրիստոնէին ինքնին, որ և այսց երկուց պատճառաց աղագաւ ոչ այլ ինչ ոճ կալեալ է և ինքն յիւրում ամենարուեստ քերթողականին, որ աւաղ զի կրծեալ է յամենածախ ժանեաց ժամանակին:

Վասն այսպիսի և այսքանոյ պատգամախօս համառօտութեանն՝ այնքան հոծ է և խիտ թաքուն իմաստիւք այս քերթուած որատեան, մինչ զի ՚ի վերայ միոյ միոյ բանից նորա մարթի յօրինել գլուխ մի ճառից, եթէ մեկնութեամբ ընդարձակել ոք կամիցի: ՚Ի խրատական քերթուածս նախնեաց, յետ Մշակականացն Վիրգիլեայ, չիք ինչ այլ ճարտարարուեստ և շահեկանագոյն. եթէ այն օգտախառն զուարճութեան մասամբ առաւել է քան զսա, սա ըստ զուարճախառն օգտակարութեանն գլէ զայն: Եւ չիք քերթուած պիտանի որ այնչափ ընթերցեալ և յիշատակեալ և ՚ի վկայութիւն առեալ իցէ իբրև զսա. մինչև բազմաց ՚ի քաջակիրթ և ՚ի բանիբուն գիտնոց և ճարտարաց ՚ի բերան գիտել և ասել զսա, և ցայսօր ևս կոչել զսա Յաւիտենական օրէնք բանի և ախորժակի: Որ գրեթէ վկայել իմն է, որպէս մեզ իսկ թուի, թէ յամենայն քերթողական արուեստից՝ որ յետ սորա երևեալ՚ի բանաստեղծական աշխարհի, չիք և ոչ մի՝ որ ամենայն կարգաբանութեամբ և գեղեցկութեամբ իւրով հասեալ իցէ ՚ի ճշգրիտ վայելչութիւն և ՚ի համառօտ կատարելութիւն սորա:

Յուսով պարգև մեծ առնելոյ ազգիս՝ թարգմանեցաք և զսա նովին հայացի չափովք ոտից որով և զՄշակականսն Վիրգիլեայ. զի և սա նովին հռովմայեցի չափովք է գրեալ: Բայց ՚ի մեկնութիւնս բնագրին չափ և եթ ընտրեցաք մեք, որ կարևորն միայն էր ՚ի բաւական խելամտութիւն իմաստիցն. զայն բաւական համարեալ ընդ Որատեայ մտացի քննողաց և հանճարեղ ցանկացելոց մեծամեծ օրինաց և սկզբանց արուեստիս. որ քաղցր որոճ լինիցին մտաց իւրեանց, մանաւանդ եթէ յառաջագոյն փոքր մի պարապեալ և հըմտացեալ իցեն ՚ի պարզ տարերս ուսմանս այսորիկ: Զի ուր հանճար և իմաստուն հասողութիւն մերձ ոչ իցէ, և բազում ստուարակարկատ մատեանք ոչինչ վճարեսցեն: Հանճարեղաց ՚ի բնէ՝ աւելորդ են, իսկ անհանճարիցն՝ անօգուտ:

Գրէ զայս Որատիոս 'ի Յե. Նամակի առ Պիսոնեանս երկուս եղբարս ազնուականս, որդիս Լ. Կալպուռնիոսի Պիսոնի՝ 'ի հիւպատոսական տոհմէ այր, որ նախահաւ ճանաչէր իւր զԿալպոն զորդին Նումայ Պոմպիլիոսի, որ յետ Հռոմուլեայ պայազատեաց յընտրութենէ ժողովրդեանն զարքայութիւնն հռովմէական։ Քանզի երկոքին եղբարքս ընդ դաստիարակութեամբ հօրն 'ի քերթութիւն պարապէին, և մանաւանդ երէցն, Որատիոս մտերիմ նոցա և բարեկամ՝ 'ի խրատ և 'ի զգուշութիւն նոցին գրէ զայս. բայց նովին իսկ և առյապա եկելոցս մեզ աւանդէ զամենայն կարևոր օրէնս արուեստիս։

Իսկ որ ինչ աշխատասիրութիւն եղեալ ընդ ժամանակս ժամանակս 'ի վերայ քերթածիս յարանց իմաստնոց և գիտնաւորաց 'ի քըննել, թարգմանել և մեկնել, զայն և համառօտ իսկ ասել յանհնարիցն է՝ առանց յանչափութիւն կրթելոյ հասակի մատենիս։ Բայց զերկուս զայս ևեթ կարևոր համարիմք ասել աստանօր։

Առաջին այն, զի վէճ է առ հմուտ քննիչս՝ թէ արդեօք Որատեայ ինքնին մակագրեալ իցէ զսա արհեստ քերթողական կամ յաղագս քերթողական արուեստի, որպէս յիշատակի իսկ ուրեք ուրեք առ հինսն 'ի Կուինտիլիանոսէ հռետորէ և այսր, եթէ լոկ թուղթ միայն առ Պիսոնեանս. զոր առաւել հաւանելի դատին բազումք զյետինդ, և զմիւս մակագրութիւնն սոսկ ինքնահնար գիւտ քերականաց։ Այլ սակայն հաճոյ թուեցաւ և մեզ ընդ բազմաց պահել զայն։

Երկրորդ այն, զի որպէս ամենայն քերթող՝ նոյն և առաւել ևս Որատիոս 'ի քերթածի աստ ոչ զճիշդ և զերկիւղած արուեստակեալ կարգ և շաւիղ ուսումնական ոճոյ ունի անսատերիւր. մանաւանդ զի և ոչ յատուկ և կատարեալ զքերթողականն առեալ է աւանդել, այլ 'ի կերպարանս մտերմական նամակի զգլխաւոր օրէնս ևեթ արուեստին իբրև առածս և պատգամս երգէ։ Սակայն և յայսր ամենայնի վերայ՝ կարգ ունի յոյժ վայելուչ և զարմանալի ըստ քերթողական պայմանի. որպէս և իւրովի իսկ ակն յայտնի երևիցի որոց մանր միտ եդեալ ընթացից բանիցն քննիցեն։

Վասն որոյ և յաչս ողջամտաց յոյժ մոլորեալ համարին գրագէտք ոմանք եւրոպէականք, որպէս Յուլիոս Կեսար Սկալիգեր, Անտոն Ռիկոբոն, Դանիէլ Հէյնսիոս, և այլք ոմանք, որ անկարգ և խառ-

նախսօս զքերթածն դատեցան երբեմն. որպէս թէ Որատիոս որ ըզ-կարգն այնպէս խնամով ուսուցանէ և պատուիրէ 'ի սկզբն իսկ յայսմ քերթածի (տող 43), ինքն չիցէ պահեալ զնոյն 'ի սմա. և կամ 'ի գաղափարողաց այլայլեալ և այլանդակեալ ասելով զնոյն՝ Ջա-նացան այլով իմն նորով կարգաւ դասաւորել զտողսն ըստ միտս և ըստ քիմս, և վեր 'ի վայր հարեալ վրդովել զամենայն: Որով ոչ այլ ինչ արարին, քան թէ 'ի զուր վատնել զժամանակ իւրեանց. և երանի թէ 'ի զուր միայն, և ոչ 'ի ծաղր ողջախոհից, որոց սիրելի է ընդ Որատեայ անզգայ երևել՝ քան ընդ Հեյնսիոսի իմաստուն, որ զանզգայութեան դատակնիք արձակէ առ որս ոչ միամտեալ հաւանեցին ընդ կարգն իւր:

ԳԼՈՒԽՔ ՔԵՐԹՈՒԱԾՈՅՍ

ԸՄԵՆԱՑՆ *մնացի ընթերցող ինքնին տեսանել՝ զի որպատեանս քերթուած բովանդակէ քսան և եօթն գլուխս կամ գլխաւոր պատուէրս քերթութեան բանի։ Բայց առ յանդիման առնել զայնս միով տեսութեամբ աչաց՝ կարգեմք յառաջիկայդ համառօտեալ զիմաստս նոցին, ակնարկելով զտողսն թէ ուստի ուր։*

Ա. 1-8. *Ամենայն մասունք իւրն զոր ստեղծանէ քերթողն՝ համեմատ լիցին և յարմար մէն մի իւրաքանչիւր ընդ միմեանս և ընդ բոլոր իւրն։*

Բ. 9-23. *Մի զանմիաբանս յօդել ընդ իրեարս, և մի արձակ համարձակ թափառել, և աստի անտի զօտարոտիս կցկցել 'ի քերթածն, մինչև եղծանել և կորուսանել զպարզութիւն և զմիութիւն իւրն. այսինքն է զարտուղի անկեալ օտարանալ 'ի բնութենէ իւրն առաջարկելոյ։*

Գ. 24-32. *Զգոյշ լինել՝ մի 'ի փախչելն 'ի վրիպակէ իմեքէ՝ յայլ իմն անկանել հակառակ մոլորութիւն. այլ քաջ հասու լինել համգամանաց կատարմանն զոր խնդրէ։*

Դ. 33-38. *Ոչ 'ի մասունս ինչ և եթ քերթողութեան և քերթածոց խնդրելի է զկատարելութիւն, այլ և 'ի բոլորեսեան իսկ համանգամայն։*

Ե. 39-46. *Ըստ տանելոյ կարողութեանն ընտրել զնիւթն, զի կարող լիցի լուսաւոր ոճով ճոխաբանել զտաղսն։*

Զ. 47-73. *'Ի բառս և 'ի բանս՝ սովորութեան հպատակել, և*

մի նորաձևել՝ բայց եթէ առ հարկէ պիտոյից ։ Զի թէպէտ բառք չէն անմահականք, ծնանին և մեռանին 'ի ժամանակս ժամանակս ըստ այլոց ապականացու փոփոխելեաց, սակայն պէտքն կամ սովորութիւնն է նոցին իշխան և դատաւոր ։

Է. 74-86. Իւրաքանչիւր ազգ քերթածաց ըստ իւրում բնութեան և զտաղիցն օրինակ պահանջէ, վիպասանականն, եղերականն, երգիծականն, թատերականն և քնարականն, իւրաքանչիւր զիւրն ։

Ը. 87-99. Քերթող անուան արժանաւորն պահեսցէ զկարգ և զսահման յիւրաքանչիւր ազգի քերթուածոց՝ միում միում զիւրն տալով կերպարան և պայման. մի 'ի վսեմն նուաստանալ կամ 'ի նուաստն վսեմանալ. մի զողբերգականն և զկատակերգականն խառնել ընդ միմեանս ։

Թ. 100-118. Ոչ հերիք համարի քերթածաց գեղեցկակարգ յօրինուածն միայն, այլ պարտ է շարժել յայլ և այլ կիրս. և ըստ կրից բանին և դէմքն և կերպարանք խօսելեացն յարմարելի են ։ Բայց պարտ է քերթողին զկիրս և զխօսսն պատշաճել և ըստ իւրաքանչիւր անձին ։

Ժ. 119-135. Զընկալեալ իրս ըստ աւանդութեանն նկարագրել, իսկ զյօրինեալսն՝ յար և նման պահել մինչև 'ի վախճան ։ Զի ինքնահնարքն դժուարին են, 'ի նախնեաց աւանդից առնուլ, բայց ազատօրէն յօրինել ։

ԺԱ. 136-152. Մի մեծամեծս խոստանալ և փոքունս վճարել. մի 'ի կարի հեռուստ սկսանել. զսկիզբն՝ զմէջն և զկատարածն միմեանց համեմատ գործել ։

ԺԲ. 153-177. Խնամով մտադիր լինել բնաւորութեանց իւրաքանչիւր հասակի, մանկութեան, երիտասարդութեան, արութեան և ծերութեան. և իւրաքանչիւր զիւրն տալ ։

ԺԳ. 178-187. Թէպէտ առաւել շարժեն իրք ինքնադիմաբար տեսեալք, սակայն մի զսոսկալին և զանհաւատալիս յանդիման առնել աչաց 'ի թատերս. այլ միայն պատմել տալ ։

ԺԴ. 188-200. Մի՛ քան զհինգ հանդէս երկայնել զթատրն. մի 'ի ձեռն յանկարծերևեաց դից ուրուք հատանել զկնճիռն, այս ինքն հրաշիւք. մի աւելի քան զերիս 'ի միասին հանել 'ի խօսել. և պարուն՝ մի անճահս երգել ։

ԺԵ. 201-218. Համառօտ համեմատութիւն նուագարանաց և երաժշտութեան և հանդերձանաց թատեր իւրոյ շռայլեալ ժամանակին ընդ հնոցն պարզութեան:

ԺԶ. 219-249. Քանզի խեղկատակութիւն այծամարդաց ընդունելի եղեալ է յողբերգութեան, օրէն լիցի վարել հանդերձ վայելչութեամբ անձանց իւրաքանչիւր: Ոչ հասարակաց իրն բանիւ պաճուճեալ պճնեսցի: Այլ մի խօսս գազրութեան և թշնամանաց հեղուլ:

ԺԷ. 250-273. Բարեյարմար և քաղցրանուագ դաշնակութիւն տաղից կարևոր պիտոյ է 'ի թիւս և 'ի չափս ոտից, որուս ընտրելագոյն օրինակ են հելլէն տաղաչափք, և ոչ նախնիքն հռովմայեցիք, որ անպատեհ ազատութեամբ վարեցեալք են:

ԺԸ. 274-292. 'Ի հելլէնացւոց սկիզբն առեալ թատերգութիւնք անցին առ Հռոմ. բայց սոցա պղերգութիւն և անհոգութիւն ողորկելոյ զտաղսն՝ վնասեաց: Իսկ որոց քաջ անուն քերթողի ցանկալի իցէ, ամենայն խնամով յղկելի և կոկելի է զտաղսն:

ԺԹ. 293-306. Քերթողութիւն ոչ կարծեալ հանճարոյ և մոլութեան ևեթ գործ է ըստ կարծեաց անմտաց, այլ և գիտութեան և արուեստի: Վասն որոյ ուսուցանելի է՝ թէ որով պատրաստութեամբ արժան իցէ յայն ձեռնարկել. և զինչ անտի օգուտ, և զինչ 'ի հակառակէն վնաս:

Ի. 307-331. Ո՛չ իմաստութիւն է հիմն քերթութեան, գիտել զինչ մարդն իցէ, և զինչ իւրաքանչիւր կարգի և տեղւոյ և պայմանի վայելչական: Այլ յայսմ իսկ հելլէնք են արժանի օրինակ լինելոյ, որ անյագ տենչմամբ և ագահութեամբ գովութեան յառաջացեալ են քան զհռովմայեցիս 'ի փոյթ ճարտարութեան:

ԻԱ. 332-345. 'Ի վարդապետական քերթուածս զհամառօտութիւն պատուել, 'ի զուարճականս՝ զհաւանականութիւն. և առ 'ի հաճոյակատար ամենեցուն լինելոյ՝ 'ի խրատականսն խառնել ըզզուարճալին, և 'ի հեշտականսն՝ զօգտակարն խոհականութեամբ:

ԻԲ. 346-364. Ընտրութիւն քերթածաց յորս առաւել իցեն ուղղութիւնք քան զթերութիւնսն անխորշելիս 'ի մարդկայինս սխալոտ բնութենէ՝ մանաւանդ յերկայն տաղս. և թէ պարսաւելի՝ բազմասխալքն միայն են: Այլ համեմատութիւն քերթուածոց ընդ նկարուց:

ԺԳ. 365-388. Թէ 'ի քերթուածեան անտանելի է միջակութիւն կամ չափաւորութիւն։ Եւ պատճառ միջակութեան բազմաց այն է, զի կարօղն և անկարօղ 'ի քերթութիւն ձեռնարկէ. յորմէ զգուշանալի է, և մի 'ի զլանալ հանճարոյ՝ բռնի քերթողանալ կամել։ Զքերթեալսն 'ի դատումն հմուտ քննաբանի առնել ապաստան և մի փութալ 'ի լոյս հանել։

ԺԴ. 389-405. Գովեստ քերթողութեան, և օգուտ նորին առ նախնեօքն և որ զկնի 'ի տիրապէտն քերթողաց, 'ի քաջալերս վհատելոց յերեսաց դժուարութեանց արուեստիս։

ԺԵ. 406-416. Ոչ հանճարով միայն, այլ հանդերձ այնու՝ արուեստիւ և աշխատութեամբ լինիցի ստանալ զպարծանս այսպիսի գովելի քերթութեան, 'ի մատաղ տիոց 'ի նոյն վարժեալ։

ԺԶ. 417-450. Ընծայանց վտանգ յերեսաց մարդահաճոյ ունկնդրաց, և նկարագիր սուտակասպաս շնթողի քերթածաց նոցին. և օրինակ ուղղադատ և արդարակորով քննաբանի 'ի դէմս Կուինտիլեայ։

ԺԷ. 451-475. Նկարագիր ինքնահաւան քերթողի. որոյ քերթածացն չէ արժան իմաստնոց դատիչ լինել, և ոչ ջանալ փրկել զնա յարժանահաս պատուհասէ կորստեան իւրոյ։

ԿՈՒԻՆՏՈՍԻ

ՈՐԱՏԻԱՅ ՓԼԱԿԿՈՍԻ

ԱՐՈՒԵՍՏ ՔԵՐԹՈՂԱԿԱՆ

ԱՌ ՊԻՍՈՆԵԱՆՍ

ԸԶՁԻՈՅ պարանոց 'ի մարդկեղէն զօդել գըլուխ
Նըկարիչ թէ կամիցի, և արկանել պէսպէս փետուրս
Յամենուստ յօդեալ անդամս, որ զի վերոյն կին գեղեցիկ
'Ի տըգեղ աւարտեսցի սևաթորմի ձուկըն զազիր,
Ունիցի՞ք ժոյժ 'ի ծաղուէ մուծեալք 'ի տեսն, ո՜վ սիրելիք։
Հաւատացէք, Պիսոնեանք, յար և նըման գոլ տաստակիր

Նախ քան զամենայն առ տեղեաւս հարկ համարիմ ասել 'ի հարևանցի, զի անուն այսր բազմահնչակ քերթողիս թարգմանեալ գտանի ուրեք ուրեք 'ի մեզ Ովրատիոս. բայց վրիպակաւ եղեալ է ո՛չ առաջին վանկն, որ սուղ է 'ի լատինն, վասն որոյ և փոքր ոյիւ գրելի 'ի յոյնն և ոչ երկար մեծ ովիւ, և անտի 'ի մեզ փոխելի Որատիոս, կամ Հորատիոս՝ ըստ որում և լատինն հագագային ունի զառաջին վանկն։

1. Թէ զինչ գլուխ մարդոյ իմանայցէ՝ փոքր մի զննի յայտ առնէ կնոջ լինել։

3. Յամենուստ յօդեալ անդամս, իմա յամենայն ազգի ազգի կենդանեաց. և 'ի վերոյ կողմանէն կին՝ իմա ըստ գլխոյ մասին։

6. Պիսոնեանք, ըստ որում ասացաք 'ի յառաջաբանին, էին երկու եղբարք ազնուականք, որդիք Կալպուռնիոսի Պիսոնի, առ որս գրէ զայս Որատիոս։

Ըզմատեան՝ որ իբր անուրջք խօթի մտոի նկարին տիպք,
Ուր ոչ ոտք և ոչ գլուխ 'ի մի մարմին պատկանաւորք։

Նկարչաց և քերթողաց յոր ինչ և գամ մի կամ իցէ
Եղև միշտ հասարակ համարձակել իշխանութիւն։ —
Գիտեմք իսկ, և ըզգոյն հայցեմք և տամք միմեանց օճան.
Այլ ոչ թէ անհամբոյրք զի խառնեսցին ընդ համբուրից,
Ոչ զի 'նդ հաւս օձք զուգեսցին և ոչ գառինք ընդ վագերաց։
Վեհից ինչ ըսկըզբանց և մեծամեծս յանձն առելոց
Մ՛ի և միւս ծըւէնք կըցի ստէպ ծիրանի մեծապայծառ
Մ՛ինչ անտառն և բագին նըկարագրի անահտական
Եւ ընդ մարգ ծաղկազըւարճ ոլորտապտոյտ գետուն վըտակ,
Կամ թէ գետըն Հռենոս և կամ աղեղն անձրևածին։
Այլ արդ չէր դոցա տեղի. նոճ մի թերևս հանել գիտես,

7 · Զմատեան, իմա նախ զբանաստեղծական ինչ յօրինուած, և ապա զայլ ամենայն որ և է գրուած. զի օրինակդ առ ամենայն պատշաճի, և 'ի համառօտ քերթածի աստ, մանաւանդ 'ի սկզբանս, ոչ զքերթողութեան միայն, այլ և գրեթէ զամենայն մատենագրութեան և զճարտարութեան և զբարւոք ախորժակի սկզբունս աւանդէ Որատիոս։ — Սնոտի տիպք կամ պատկերք են ուրուատիպ ստեղծուածք մտացն իմաստից, կամ խառն 'ի խուռն կցկցեալք իբրև զերազ և զառանցանս ցնորից հիւանդի, և իբրև հրէշ իմն անկերպաւոր՝ որ 'ի բնութեան իրաց չունի հաստատութիւն. ուր ոչ սկիզբն և ոչ կատարածըն 'ի մի բովանդակութիւն կերպարանաց գան պատշաճին։

9 · Ընդդիմադրութիւն է այս յերեսաց ուրումն, որ նկարչաց և բանաստեղծից հաւասար իշխանութիւն համարիցի կապակտոր լինել և զամենայն օրինօք վազել անցանել։ Որում և տայ իսկ պատասխանի, թէ գիտեմք զայդ, և շնորհեմք և առնումք իսկ զայդպիսի համարձակութիւն, այլ չափով. և ոչ թէ զի 'ի բնէ հակառակ իրք և անմիաբանք ընդ միմեանս յօդեսցին, կատաղի գազանք ընդ հեզս զուգաւորեսցին, օրինակ իմն օձք ընդ հաւս, գառինք ընդ վագերս։

14 · Ոչինչ ընդհատ է յայդմանէ և այն՝ զի բազում անգամ 'ի ծանր և 'ի վսեմ սկզբնաւորութիւն քերթուածոյ իրիք, որ մեծամեծս յանձն առեալ խոստանալ թուի, կցի յանկարծ մի և երկու կապերտ ծիրանի լայնածաւալ փողփողեալ։ Եւ թէ երբ լինիցի այդ, հարցանիցես. յայնժամ, յորժամ յանդէպս բանազբօսեալ և ընդ քարշածեալ նկարագրի ճոխաբար անտառն և բագինն անահտական, 'ի բազմաց անտի մին, որ և իցէ, և գնացք ջուրց վտակաց ընդ մարգս զուարճալիս. կամ Հռենոս գետն մեծ՝ որ ընդ մէջ գաղղիացւոց և գերմանացւոց, ուր բազում նաւահատութիւնք եղեն Աւգոստեայ և հռովմայեցւոց. կամ ծիածանն՝ որ յանձրևաց գոյանայ ընդ ամպս երկնից, այլովք բազմօք այսպիսեօք հանդերձ, յորոց տաղտկացեալ թուի Որատիոս 'ի լսելոյ 'ի քերթածս իւրոյ ժամանակին, և զնոսա կծանէ։

19 · Այդոքիկ բարի իցեն, այլ չէր աստ դոցա տեղին. որպէս եթէ նաւաբեկեալ ոք վարձեսցի զքեզ՝ աղետալի և կենդանի նկարել զիւր նաւակոծութիւնն, և քո թողեալ զյանձնառեալ պարտսդ և վեր 'ի վերոյ ինչ հարևանցիկ զայն արարեալ՝ զարմանալի իմն նոճի նկարեսցես յերևելի տեղւոջ տապանակիդ։ Զի՞ կայ նոճւոյ և նաւաբեկութեան. հասկացաք որ ճարտար ես 'ի նոճ նկարել. և զինչ այտի, ասիցէ քեզ որ վարձեայն, զինչ շահ ինձ 'ի նոճւոյդ։ Եւ զայդ յիրաւի ասիցէ. մի, զի զոր առաջին եդ՝ այնմ ոչ եհաս կենդանագրութեան աղետից նաւաբեկութեան. և միւս ևս, զի զայնպիսի տախտակ նաւակոծեալքն

Նա զի՞նչ այդ, ուր նըկարեալն ընդ արծաթոյ վարձուց 'ի քէն
Նաւաբեկ 'ի յանդընդոց անյուսալի կայ ձողոպրեալ:
Սափորոյ սկիզբըն եղաւ, զի՞ կուժ դըրդանդ ելցէ 'ի շուրջ:
Լիցի այդ զոր կամիս՝ եթէ միայն պարզ ինչ և մի:

Հայր, և դուք մանկունք այդպիսում հօր արժանաւորք,
Բարւոյն կերպարանօք պատրիմք բազումք 'ի քերթողաց.
'Ի հակիրճըն նըկըրտեալ՝ լինիմ մըթին խըրթնածածուկ.
Որ 'ի նուրբըս զընէ դէմ՝ ջիլք և ոգիքըն լքանին,
Վեհագունից դաւանեալն այտնու փըչմամբ փըքոցուցայց,
Սողի 'նդ երկիր յոյժ անքոյթն և երկիւղածն 'ի մըրրկէ:
Որ հրաշիւքն ըղձանայ փոփոխել զիրըն միարուն,
Դըլփին 'ի մայրիս կենդանագրէ՝ յալիս վարազ:
Անարուեստ փախուստ մեղաց յայլ ինն ածէ մոլորութիւն:

Վերջինըն Ճարտարաց առ Էմիլեանն հանդիսարան

այսր անդր շըջեցուցեալ շարժէին զսիրտ տեսանելեացն, և օգնութիւն 'ի վիշտս իւրեանց խնդրէին. զոր տալքէն ոչ ոք տացէ 'ի տեսիլ նոձւոյ միոյ՝ թէ և պատշաճելոյ:

22. Այլով օրինակաւ յայտնի առնէ զանպատեհութիւն կամ զանարուեստութիւն իրացն: Որպէս եթէ բրուտ ոք սափոր մեծ և գեղեցիկ կամ թակոյկ խոստասցի և սկսցի սանդածանել, և ապա 'ի շըջել դըրգանն ելցէ կուժ մի փոքր. այսպէս նման է զոր սանիս թէ մեծ ինչ սկսեալ ուրուք՝ և փոքունս յառաջ բերիցէ, կամ այլ ինչ խոստացեալ՝ և այլ ինչ կատարիցէ:

23. Լիցի քերթուածդ որ զինչ և կամիցիս, միայն թէ լիցէ պարզ ինչ և միարուն, մի ինչ բնութիւն, մի մարմին, 'ի պատկանաւոր անդամոց յօդեալ. և ոչ յաննման և յանհամեմատ մասանց խառն 'ի խուռն եղջերուաքաղ, ուղտաքաղ և փղաքաղ, ըստ նախանշանակեալ օրինակին նկարուն յանդիմանութեան:

24. Դարձուցանէ զդէմս բանին անդրէն առ հայրն Պիսոնեանց և առ որդիսն, յորոց երէցն մանաւանդ զսկատեալ էր 'ի քերթութիւն:

25. Կարծեցեալ երեւոյթիւ բարւոյն խաբիմք, զի կարծեմք 'ի լաւութիւն ինչ դիմել, և հասանեմք 'ի յոռութիւն: Զոր օրինակ. 'ի համառօտութիւն ջանամ ես, և լինիմ մթին և խրթին. որ 'ի նրբութիւն կամ յոգորկութիւն յղեալ և ձախորդկեալ բանից կրթիցի, այնչափ նուրբ կամ մաչէ, զի ջլատէ զկորովութիւն բանին. որ 'ի մեծամեծս և 'ի վսեմս տայ զանձն, փքնու և ուռնու. որ զդատապահովութիւն խնդրէ՝ երկուցեալ 'ի հողմոց, չկարթէ 'ի բարձունս վերանալ, ընդ երկիր քարշի, կամ զափամբք քերի 'ի ծանծաղս, և ոչ 'ի խորս անդընդոց ըսլանայ: Իսկ որ զպարզ միութիւն իրին զանազան փոփոխմամբք զարդարել ջանիցէ, որ առանց հրաշից չկարթէ լինել, օրինակ իմն՝ յանտառս նկարէ դլփին և 'ի ծովու վարազ, այս է՝ զաննման 'ի մի խառնէ: Այսպէս անարուեստաբար փախչելն 'ի մեղաց՝ յայլ ինն յոռութիւն և 'ի վատթարութիւն տանի:

33. Վերջին իմանան մեկնիչք յետին ըստ արուեստի, կամ ըստ կոչից գործարանին՝ որ 'ի կրկէսին կամ 'ի խաղատեղին սուսերամարտից, տացեալ Էմիլեան յանուն Էմիլիոսի Լեպիդոսի, որ առաջնորդն եկաց հանդիսից խաղուցն սուսերամարտկաց: Արդ այն Ճարտար, ասէ, թերեւս զգրգասուն և զփափուկ հերս և զեղունգունս կարիցէ կենդանի քանդակել 'ի պղնձի. սակայն զինչ օգուտ՝ յորժամ 'ի բովանդակ կատարմանէ ամենայն մասանց գոր-

Զեղընգունս և ըզգիրգ հերս 'ի պըղընձին ճըշգըրտեսցէ,
'Ի կատար գործոյն յետնեալ՝ թէ չգիտիցէ զբոլորն ածել։
Այսպիսի լինել զիս՝ թէ յօրինել ինչ հնարիցիմ,
Ոչ կամիմ, որպէս և ոչ կեալ անհեղեդ տըձև քըթաւ,
Սևաթոյր թէ և աչօք և թուխ գիսօք երևելի։

Առէք, բանահիւսք, ուժոյ ձերում նիւթ 'ի կըշիռ,
Ընտրելով 'ի ձիգ զիմ ուսքդ իցեն բերող՝ զիմ հեստ ըմբոստ։
Որում ըստ կարի իւր 'ի դէպ՝ իրն ընտրեսցի ուշի ուշով,
Ոչ բանից յորդ աղբիւր՝ ոչ կարգ յըստակ պակասեսցէ։
Կարգին, եթէ չխաբիմ, այս ընտրութիւն է և շնորհ,
Զի զոր աստ այժմ է ասել՝ այժմ ասասցէ զայն աստանօր,
Նազում ինչ յամեցուցեալ՝ յառաջիկայն թողցէ պատեհ.
Զայս սիրեալ՝ զայն հերքեսցէ աւետաւոր տաղից քերթող։

Նա՛ւանիկ 'ի նորատունկ բառից անգամ ուշդ և ըզգոյշ,
Ընտրականըս խօսեսցիս՝ թէ խորագէտ յեռեալ յօդուած
Ըզծանօթ ձայնին բարբառ 'ի նորալուրըս փոխեսցէ։
Իսկ թէ նոր նըշանակօք թաքունս ինչ հարկ յայտնել լիցի,

ծոյն վերջացեալ դասնիցի։ 'Ի յօրինելս ինչ՝ չկամիմ լինել իբրև զայն արուեստաւոր. որպէս և ոչ, թէ և այլով մասամբք մարմնոյ գեղեցիկ իցեմ, կամիմ ունել քիթ անճոռնի և այլանդակ. զի թէպէտ և փոքր ինչ մասն և իցէ մարմնոյ, սակայն այլանդակութիւն է։ Այս է. յիրս ինչ գովելի լինել և յիրս ինչ պարսաւելի ոչ կամիմ։

39. Ահա և աստ ոչ առ բանաստեղծս միայն խօսի Որատ, այլ և առ ամենայն մատենագիրս. և պատուիրէ 'ի ձեռս առնուլ նիւթ համեմատ ուժոյ իւրեանց, քննելով յերկար՝ զինչ կարող իցեն բառնալ ուսք իւրեանց, և զինչ չառնուցուն յանձն և զընկենուցուն։

44. Քերթողական կարգաւորութիւն մասանց ոչ բնականին և պատմականին հետևի կարգի, այլ լաւագոյն իմն արուեստաւ ինքն քերթողն հնարի իւր կարգ՝ զօրութեան բանին և յուշ նպատակին յաւէտ յանկաւոր. որ է ոչ լոկ բնականին՝ այլ գեղեցիկ բնութեան նմանողութիւն, և խառնել զպիտանին ընդ անոյշ 'ի հրահանգել և 'ի զուարճացուցանել միանգամայն։

46. Ընտրութիւն արասցէ կարգելի իրացն բանաստեղծ՝ որ խոստանայ կամ յուսովանկեղութեամբ աւետաւորէ մեծ ինչ և նշանաւոր քերթուած։ Զի 'ի մանր ինչ տաղս չիք այնչափ ընտրութեան տեղի կամ այնր դժուարութիւն։

47. Զգուշացուցանէ 'ի նորահնար բառից զամենայն բանաստեղծ. և ընտիր ևս է, ասէ, այնպէս խօսել, զի ճարտարութեամբ հիւսեալ և առ իրեարս պատշաճեալ բառք սովորական և յայտնի բառին նոր իմն առումն և իմաստ տացեն, քան թէ նորս ստեղծանել։ Ոմանք ըստ փոքր մի երկխօսութեան բնագրին իմանան թէ ճարտար յաւելուածն ծանօթ գործեսցէ զնորահնար բառն։ Բայց ոչ կիրթ թուի այդ անընդմիջաբար զկնի զգուշացուցանելոյն. որ զի և չև է ասացեալ զհրաման նոր բառս ստեղծանելոյ, և զկնի յարէ՝ թէ սակայն եթէ հարկ լինիցի հանճարել ինչ այնպիսի վասն նորագիւտ իրաց, օրէն է և զայն առնել։ Զգոյն ուսուցանէ և Արիստոտէլ 'ի քերթողականին իւրում։

Անլուրս հանգուցն հանգրիձելոց ըստեղծանել Կեթեգեանց
Իցէ դէպ, և տացի չափով առեալ ազատութիւն։
Եւ նորք և դեռածինք վաւերական լինիցին բառք,
'Ի հելլէն թէ յաղբերէ դոյզն 'ի խոտոր անկանիցին։
Զինչ իցէ զոր Պղաւտոսի և Կեկիլեայ շնորհէ Հռոմն
Եւ արգել կարձեաց երբէք 'ի Վիրգիլէ և 'ի Վարեայ։
Սակաւուց ինչ թէ 'ի գիւտ է ինձ լինել՝ էր յաչաղիմ,
Ուր Կատոնի և Ենեայ լեզուն ըղխօսսըն հայրենի
Ճոխացոյց և նորանոր անուանս իրաց մատոյց 'ի մէջ։
Էր օրէն և միշտ լիցի ձայն նորաթեք բերել 'ի լոյս։
Որպէս մայրեաց փոփոխին տերևք ընդ ամըս դիւրասահ,
Հինք թափին, այսպէս բառից անցեալ գընայ զառամ հասակ,
Եւ զօրէն պատանեկաց ծաղկեն առոյգ արդի ծընեալք։
Նուիրեալ կամք 'ի մահ՝ մեք և մերքս ինչ 'ի միասին.
Թէ առեալ ծովն 'ի ցամաք առ 'ի նաւաց պահէ զհիւսիս,
Գործ արքունի, և յերկար ամուլ ճահիճ թիոց 'ի դէպ

51. Առ այնպիսի հարկի 'ի դէպ իցէ ստեղծանել նոր ձայնս անլուրս Կեթեգեանց վաղնջական ազգատոհմի, որ առանձինն իմն գօտեւածս ասին ունել և հանգրիձաձև պատմուճան: Իմա բառս անծանօթս նախնի հռովմայեցւոց: Եւ այսպիսի բառք առաւել ընդունելի լինիցին, եթէ 'ի յոյն լեզուէ առցին՝ փոքր մի խոտորելով և յարմարելով յատկութեան և օրինաց հռովմէական բարբառոյ: Զի յոյն լեզու գրեթէ հասարակաց ծանօթ էր հռովմայեցւոց, մանաւանդ գիտնոց, և ընտանի լատին բարբառոյ և ազգախառնեալ 'ի նա: Այսու ուսուցանէ Որատիոս և այլոց լեզուաց թէ զինչ արժան իցէ առնել յայնպիսի պէտս կարևորս:

53. Ընդէր իցէ հռովմայեցւոյն շնորհել Կեկիլիոսի և Պղաւտոսի հին քերթողաց զազատութիւն ստեղծանելոյ նոր բառս 'ի նոր պէտս, և զլանալ ապա զոյն այժմուցս Վիրգիլեայ և Վարիոսի: Եթէ կարեմ և ես սակաւ ինչ նոր ստացուած գտանել, ընդէ՞ր նախանձու բամբասիմ, մինչդեռ նախնիքն՝ Կատոնն և Էննիոս քերթող՝ կարացին նորանոր բառիւք ճոխացուցանել զլեզուն հայրենի: Արդ որպէս յայնժամ, նոյն և այժմ միշտ օրէն է նորահնար բառս ստեղծանել առ հարկի իրացն:

62. Թող զայդ, նոյն իսկ սովորական և ծանօթ բառք յետ երկայն ժամանակաց փոփոխին. առաջինքն հնանան և խափանին և այլք 'ի տեղին յաջորդեն. և լինի այս յամենայն կենդանի լեզուս:

63. Զաւեռնեան լիճն իմանայ, զոր խառնեալ ընդ Լուկրինեան նաւահանգըստին և ընդ ծովուն և ամբարտակաւ ամրացուցեալ՝ նաւահանգիստ մեծ կազմեաց Աւգոստոս կայսր, և նմին իրի գործ արքունի կոչէ: — Ամուլ ճահիճն էր լճակ մի նաւարկելի երբեմն, պոնտեան կամ պոմպտեան ասացեալ. որում լիր արկեալ դաշտացոյց Կեթեգոս ոմն անուն, և այնուհետև արօրադիր եղեալ տայր արդիւնս: — Իսկ գետ վնասակար երբեմն անդաստանաց էր Տիբերիս, որոյ յառաջն ընդ այլ ձորափոր անցեալ ողողանէր և աւերէր զդաշտըս. և ապա Աւգոստեայ հրամանաւ փոխեցաւ յայլ յատակ՝ ընդ որ անվնաս անցանիցէ, յորում և կայ մնայ մինչև ցայսօր: Այսպիսի հաստատուն և յաւիտենական իսկ կարծեալ գործք մարդկան յաւուր միում կործանելոց են, թող թէ փոփոխական յողդողդուն և թեթև ընդ օդս ցնդելի բարբառքս, որ ըստ պէտս պէտս անկանելոց են և յառնելոց:

Կըրելով ըղծանր արօր ըզմօտաւոր կերակրէ շէնս ,
Լաւագոյն ուսեալ շաւիղ թէ գետ զընթացըս իւր փոխեաց
Օարարոցն եղեռնաւոր , կորիցեն գործք մահկանացուք ,
Թող թէ պատիւ բարբառոց և շնորհ կացցէ յաստիս յուժի .
Որ անկեալքն են շատք անդրէն կենդանասցին , և շատք անկցին
Որ արդ կան 'ի պատուի բառք , թէ այնպէս ինչ հաճեսցին պէտք ,
Առ որում են դատաստան՝ օրէնք խօսից և իրաւունք .

Արքայից զօրավարաց գործք քաջութեան և մարտք ահեղք
Թէ որով չափովք ոտից ելցեն 'ի վէպ՝ եցոյց Հոմեր .
'Ի տաղից անհաւասար զուգելոց նախ եղերք երգոց
Այլ ապա բերկրապատար սըրտից իմաստք պարագրեցան .
Իսկ ո Հայր և առաջնորդ եղերերգուաց մըրմունջ ձայնից ,

74 . Թէ որով ոտիւք տաղից գրելի իցէ դիւցազնական վիպասանութիւնն, յորում վիպել առնու քերթողն զգործս քաջութեան և զահեղ մարտս դիւցազին ուրուք, եցոյց Հոմերոս՝ անզուգական և գրեթէ միայն կատարեալ դիւցազներգակ որ գրեաց զԻլիական և զՈդիսական քերթածս իւր վեցոտանի չափովքն Հելլենացւոց : Զնոյն արարին և այլք որ զկնի եկին քերթողք, ոչ միայն Հելլէնք, այլ և Հռովմայեցիք, որ յամենայնի նմանողք գտան Յունաց. զոր օրինակ Վիրգիլիոս յիւրում Էնիականին, որ միայն արժանին է 'ի նախնիս զկնի Հոմերի թուելոյ : Այսու յայտ առնէ Որատիոս, թէ դիւցազնական քերթածն մեծագոյն և վեհ չափովք է գրելի, զոր և ընկալաւ իսկ ամենայն լեզուք, որպէս և բնութիւնն ինքնին ուսուցանէ : 'Ի մերոցս պատշաճագոյն թուի 'ի վիպասանութիւն ազատօրէն քառանդամն նախնեաց 'ի քառավանկ աւարտեալ անյանգ վերջիւք, զորմէ լիով խօսեալ եմք 'ի յառաջաբանի Մշակականայն Վիրգիլեայ : Եթէ և զձայնայանգ յաւելուլ ոք յայն կամիցի, ոչինչ հակառակիմք որոց սիրեն զգեղութեան կապանսն, միայն զի թէ հնար ինչ իցէ՝ ըստ արժանի յանգք իցեն ընդարդոյս բառիւք իմաստիցն, և ոչ աղաղական նմանաձայնութիւնք կամ օտարոտի բռնազբօսութիւնք : — Սովին մեծագոյն չափովք գրեցին Հելլէնք և Հռոմք և զվարդապետական քերթուածս, որպէս զՄշակականն Վիրգիլեայ և զքերթողականս Որատեայ, և զամենայն քերթած փոքր մի ընդարձակագոյն : Իսկ 'ի մանունց՝ զհովուերգութիւնս, յորում գերազանց քան զամենեսին է Թէոկրիտոս յոյն և հետեւող նմին Վիրգիլիոս :

76 . Եղերերգական տաղն, որով նախ զաշխարանաց իւրս երգեցին և ապա զուրախականս ևս, առ Յոյնս և Հռովմայեցիս 'ի տունս տունս բովանդակի երկատողս, որոց առաջինն է վեցոտանի, երկրորդն հնգոտանի . այս է ասելն՝ անհաւասար զուգեալ տաղս : Յեղերերգակ քերթողս որ կան 'ի նախնեաց՝ գերազանց քան զբնաւսն է Տիբուլլոս Հռովմայեցի, զի Հելլենականքն չեն 'ի միջի : Առ այս տաղս և առ այսպիսիս ազատ են մերքն 'ի կիր առնուլ զոր և է պարզ և խառն ազգս չափոց : Իսկ ձայնայանգք աւելորդ արուեստակութիւն թուին 'ի տաղս տրտմալից և ողբանուագ սրտի : Սակայն ընտրեսցէ ոք որպէս և ախորժէ 'ի համառօտ քերթածսդ :

78 . Եղերերգուաց մրմունջ ձայնս՝ զնոյն նախասացեալ եղերերգութենէն ասէ, որոյ ոտից գտողն կամ հանդիսացուցիչ չէ յայտ հաւաստեաւ, որպէս դիւցազնականին Հոմերոս, թէպէտ և ոմանք զՄիմներմոս կոլոփոնացի ասեն լինել : Եւ մեղմ կամ մանրևնուրբ ասէ զեղերերգութիւնն վասն տնատութեան իմաստիցն և կարճութեան բոլոր տաղիցն, և վասն երկրորդ ոտիցն կարճութեան, որ որպէս ասացաք՝ չեն վեցոտանիք իբրև զառաջինսն, այլ հնգոտանիք :

Մաքառին քերականք, և տակաւին վէճն 'ի դատ կայ։
Ի յիւրն 'ի մեծավերջ զԱրքիլոքոս զինեաց զայրոյթ.
Իզգոյն ոտն ընկալան կատակերգակք և ողբերգակք,
Որ 'ի դէպ զրուցատրութեան և յարմարուած իրաց ծնեալ,
Եւ յաղթական շըշընջմանց բազմաժողով հրապարակին։
Ի քնար և 'ի տաւիղ ետ Մուսա զդիս և զդիւցազունս
Եւ զյաղթօղ բռնամարտիկն և զերիվար գուպարայաղթ
Եւ ըղձութըս պատանեաց և զհամարձակ նուագել զգինիս։

Զպայմանեալ յեղանակս և զքերթածաց պահել զերանգս
Թէ չկարեմ կամ թէ չգիտեմ՝ ընդէ՞ր քերթող ես ողջունիմ.
Հիմ ընտրեմ թիւր ամօթով անգիտանալ քան ուսանել։
Կատակաց իրք չառնուն յանձն ոգել տաղիւք ողբերգական.

80. Մեծավերջ ոտն է երկավանկ, առաջինն սուղ՝ երկրորդն երկար. զոր հնարեցաւ, ասեն, Արքիլոքոս հինաւուրց քերթող, և նովին գրեաց զերգիծաբանութիւնս իւր առ զայրացմանն ընդդէմ կնոջ իւրոյ և աներոյն Լիկամբեայ։ Բայց կէսք առաւել հաւանեցուցանեն զի-րն ոչ վասն հնարելոյն իմանալ, այլ վասն յինքն սեփականելոյն զայն ոտն և յաճախ և քաջ 'ի կիր արկանելոյն, որպէս Հոմեր զվեցոտանին. զի ասեն թէ կային մեծավերջական չափքն և յառաջ քան զԱրքիլոքեայ բարկութիւնն։ Զնոյն ոտն ընկալան և ողբերգակք և կատակերգակք, իբրև յարմար 'ի խօսակցութիւնս թատերաց և 'ի գործողութիւն, և ուժգնութեամբ ձայնին բաւական 'ի յաղթել շշնջմանց բազմութեան ժողովելոյն 'ի տեսիլ խաղուցն։ Իսկ թէ այս ո՞րպէս, դժուարաթարգմանելի է մեզ այժմ։ 'Ի մեզ պատեհագոյն թուի 'ի թատըր և նմանագոյն աշխուժից մեծավերջին՝ ազատօրէն քառանդամն նախնեայ եռավանկ սարսռեալ վերջիւք, զորմէ ակնարկեալ եմք 'ի ծանօթութեան (7) յառաջաբանի Մշակականացն Վիրգիլեայ. թէ ախորժէ ոք՝ յաւելցէ և 'ի սոյն զձայնայանգս. թէպէտ և ոչ յոյժ 'ի դէպ ինչ թուի մեզ այդ 'ի բնական զրուցատրութիւն կրից թատերաց, մանաւանդ կատակերգութեան։

84. Քնարական քերթութեան նիւթ ետ երգոց Մուսա աստուածուհի տաղից՝ զգովեստս դից, դիւցազանց, բռնամարտկաց և երիվարաց յաղթողաց յասպարէս մրցանաց. որպիսի են տաղք Պինդարոսի և ոմանք Որատեայ՝ գերագոյն քնարերգակաց. և զսէր տարփից պատանեաց և զզուարթառատ և զազատադէմ գինեբուս. և զայլ ևս այսպիսի մանր նիւթս զուարճալիս և մխիթարականս. որպէս են, օրինակ իմն, տաղք Անակրէոնի և Կատուլլոսի և ոմանք Որատեայ, որ և երեքեան իսկ անզուգական են յայսմ կարգի։ Քնարական քերթութեան ոտք և չափք զանազան են առ Յոյնս և Հռովմայեցիս և առ ամենայն ազինս. այլ և խառն իսկ վարին 'ի տունս տունս։ Նոյն ազատութիւն է և առ մեզ, որում և օրինակք բազում են 'ի նախնեաց և յարդեաց՝ անյանգ և յանգիւ որ յայս ազգ քերթութեան առաւել 'ի դէպ թուի։

87. Վասն զի պայմանաւոր եղանակք և իբրև նկարուց երանգք են և կերպարանք իւրաքանչիւր ազգի քերթածաց, և անձնիւր իրաց յազգի անդ, և միոյ միոյ մասանց իրաց, և ընաւ իսկ ամենայն իմաստից և ասացուածոց ըստ տեղեաց տեղեաց և ըստ դիմաց խօսելեաց. որում պարտի միտ դնել քերթողն և ըստ այնմ յարմարել զազգ ոտանաւորին և զօրինակ ոճոյն և զհանգամանս. ապա թէ ոչ՝ չէ արժանի անուան քերթողի։

90. Չառնուն յանձն, թէ ըստ փոքր մի զանազանութեան ոտիցն, և թէ ըստ վսեմական ոճոյն։ Զի թէպէտ և կատակերգութիւն և ողբերգութիւն մեծավերջիւք չափէին, որպէս ասաց յառաջն, սակայն գոյր խտիր. զի էր ինչ ոտն՝ որով ա-

Սոսկական և արժանի կատակերգակ ոտից նուագօք
Ըզչարին թէ վիպեսցին Թիեստական կոչնոց ընթրիք ։
Պահեսցեն իւրաքանչիւր ըզվիճակեալ կարգ վայելուչ ․
Բայց սակայն ամբառնայ և կատակերգ երբեմն ըզձայն
Եւ ուռուցիկ բերանով կագի Քրեմէս ծանրացասումն ,
Եւ հետեւակ մինչէ բանիւ բազում անգամ ողբերգակ ։
Պելէոս և Տելեփոս վտարանդին և տառապեալ
Մերժեն երկոքեան ըզփուք և զբառըս կանգնաւորս ,
Թէ փոյթ վայիւքն առնիցեն շարժել ըզսիրտ լըսարանին ։

Քերթածաց չէ բաւական գեղեցկութիւն , լիցին քաղցունք
Եւ զոգի ունկընդրին յո և կամին առեալ ածցեն ։
Զերդ խընդամն ընդ խընդացող՝ նոյն ընդ լացող լան դէմք մարդկան ․
Արտօսր յինէն թէ խնդրես՝ նախ քեզ վայել է սուգ ունել ․
Յայնժամ քոյդ աղէտք հարցեն զիս Պելէեւս դու կամ Տելեփէ ․
Զանկարգ անճահ թէ խօսիս՝ ծիծաղեցայց կամ նիրհեցից ։
Թաղծադիմին դէպ են տըխուր , սըրտմըտելոյ՝ սպառնալից ձայնք ,
Խայտացելում՝ ցընծալի , ծանրաբանին՝ լուրջ և ըզգօն ։
Զի բնութիւն նախ ընդուստ առ ամենայն բախտի պայման

ուսել վարէր ազատօրէն կատակերգակն 'ի մեծավերջական չափս իւր քան զողբերգակն ․ և զի 'ի նմին չափան իսկ հանգամանօք դարձուածոյ ոճոյն զանազանէին ։

92 ․ Թիեստէս էր եղբայր Ատրէոսի ․ և անկեալ ընդ կնոջ նորա Երոպեայ՝ ծընաւ երկուս կամ երիս որդիս , զորս առեալ վրիժուցն սպանեալ Ատրէոսի՝ ետ 'ի կերակուր Թիեստեայ , և զարիւն նոցա խառնեալ ընդ գինիս՝ ետ ըմպել նմա ․ յորմէ սոսկացեալ , ասեն , արեգական յայնպիսի վրիժագործութենէ՝ դարձաւ յետս , զի մի տեսցէ զեղեալսն ։ Արդ , օրինակ իմն , այս նիւթ ողբերգական ոչ ներէ՝ թէ կատակերգակ ընդելական ոտիւք և ոճով ճառեսցի ։

94 ․ Սակայն է ուրեք՝ զի և կատակերգութիւնն բարձր և վսեմ ոճով խօսի ըստ տեղւոյն ․ որպէս Քրեմէս կարի սըրտմտեալ առ Տերենտիոսի լատին կատակերգակի ։ Եւ ողբերգակն երբեմն միջակ և ընդելական խօսի ոճով ․ օրինակ իմն , Պելէոս յաքսորս և Տելեփոս աղքատացեալ՝ զմեծամեծ և զուռուցիկ բառս մերժեն , եթէ ողբովքն կամին շարժել զսիրտս ունկընդրաց ։ Պելէեւս կամ Պելէոս Էակեայ որդին և հայր Աքիլլեայ՝ սպանեալ զեղբայրն զՓոկոս , արտաքսման եղեալ էր 'ի հայրենի աշխարհէն յԷգինայ , և 'ի Թեսալիա ինքնահալած շրջէր ։ Տելեփոս որդին Հերակլի արքայ միւսացւոց՝ վիրաւորեալ յԱքիլլեայ , և 'ի պատգամաց լուեալ թէ չիք այլ դարման վիրացն , բայց եթէ նովին տիգաւն Աքիլլեայ շփիցի , յաղքատի և յաղաչաւորի կերպարանս մատեաւ առ Աքիլլէս 'ի բանակն խնդրել բժշկութիւն ։

100 ․ Յայս վայր ասացեալքն 'ի գեղեցկութիւն քերթածաց հայէին , այլ չէ շատ՝ գեղեցիկ միայն լինել վայելուչ կարգամամբ և յօրինուածով ․ լիցին և քաղցր , այսինքն շարժողական , հոգեշարժ , սրտահաճոյ , բարացուցական , գործական և խանդաղատելի , որ զսիրտ և զոգիս լսողին շարժիցեն յոր կիրս և կամիցին՝ թէ 'ի յօրինուածի անդ քերթածին , և թէ յարտասանութեանն 'ի թատեր , որպէս և բացայայտէ զկնի ։

Զիւրիւրեալ ըզմեզ բերկրէ, կամ թէ դըրդէ 'ի բարկութիւն,
Կամ յերկիր ծանրաթախիծ սըգով հակէ տառապագին,
Ապա լեզուին թարգմանաւ ըզկիրս հոգւոյն բերէ 'ի դուրս։
Եթէ բանք խօսողին չիցեն բախտին իւր համեմատ,
Սեպուհք հռովմայեցիք և սինլըքորք բարձցեն քըրքիջ։
Խըտիր մեծ է թէ ստրուկ և թէ դիւցազն ոք խօսիցի,
Ծեր հասուն, թէ ծաղկափթիթ տիօք աշխոյժ երիտասարդ,
Եւ տիկին տիրուհի, եթէ դայեակ ոք ժըրագլուխ,
Թանգար աստանդական, թէ բուսաբեր անդոյ մըշակ,
Ասորի, եգերացի, յԱրգոս սընեալ թէ 'ի Թեբէ։

Կամ համբաւոյն հետևեա կամ թէ պատեհս յօդեա, քերթող.
ԶԱքիլլէսըն փառացի եթէ յատեան երբէք հանես,
Անվեհեր, բարկասիրտ և ամեհի և անողոք՝
Չէ օրէնս իւր գիտիցէ, յոյս զամենայն դիցէ յիւր զէն։
Մեդէ լիցի անողորմ և աններկուն, Ինով ողբարկ,
Նենգաւոր Իքսիոն, Յով թափառոտ, տըրտում Որեստ։
Թէ անփորձ և անսովոր ինչ ընծայես 'ի տեսարան,

118. Եգերացին է կոլքիսեցի, որպէս յայտ է։ Արգոս էր գաւառ և քաղաք Պելոպոնիսոյ. Թեբէ մայրաքաղաք Բիովտիոյ։ Թէ և 'ի նմին ազգէ իցեն խօսելիքն, որպէս հելլենացի, սակայն և այն ևս խըտրելի է՝ թէ յորմէ գաւառէ կամ քաղաքէ. զի ըստ այնմ ևս փոփոխումն բարուց և ոճոյ երևի։

119. Եթէ յաւանդութենէ հին վիպասանից առեալ ինչ է զոր քերթեսն, կամ ընկալեալ համբաւոյն հետևեսցիս, կամ յարմարականս ինչ իւրն ստեղծջիր։ 'Ի համբաւուց աւանդութեան օրինակ տայ զհետագայ անուանսդ։ — Աքիլլէս յայտնի է 'ի հոմերական քերթածացն, ըստ որում համառօտէ իսկ աստ զնկարագիրն։ — Մեդէ կամ Մեդիա էր կին Յասոնի առարգիական նաւորդօք, որ 'ի փախչելն 'ի հօրէն սպան զԱպսիրտոս զեղբայր իւր կրտսեր, և ապա յարհամարհիլն 'ի Յասոնէ՝ սպան առաջի նորա զամենայն որդիսն իւր։ — Ինով էր դուստր Կադմեայ, որոյ փախուցեալ 'ի ժանտութենէ առնն իւրոյ Աթամանտեայ արքայի Թեբացւոց՝ առ ցաւոցն արկ զինքն և զորդին իւր Մելիկերտ 'ի ծով, և փոխեցաւ ինքն 'ի Լեւկոթէէ կամ Մատուտա աստուածուհի, և որդին 'ի Պալեմոն դիս ծովու, որ և Պորտումնոս կամ Պորտուննոս ասի։ — Իքսիոն էր արքայ Թեսալիոյ, որ նենգաւ ընկեց զԴէիոն զաներ իւր 'ի գուբ հրեղէն և կորոյս, ապա յանդգնեցաւ խարդաւանել 'ի սէր իւր և զհերա աստուածուհի՝ զկին Արամազդայ։ — Յով դուստր էր Ինաքայ արքայի արգոսացւոց կամ արգիացւոց, սիրեցեալ յԱրամազդայ, և առ քինալն Հերայ փոխեալ յերինջ. և 'ի բոռոյ չիթեալ և մոլեգնեալ՝ թափառական շրջեցաւ մինչև յԵգիպտոս, ուր ամուսնացեալ ապա ընդ Ոսիրիսի՝ փոխեցաւ և եղև Իսիս աստուածուհի։ — Որեստ էր ուստր Ագամեմնոնի և Կլիտեմնեստրայ, որ 'ի վրէժ անարգանաց և մահու հօրն՝ սպան զմայրն և զհոմանի նորա զԵգիսթոս, բայց 'ի խղճէ մտացն, կամ ըստ առասպելին՝ 'ի դժոխական դահճացն 'ի կատաղեաց տանջեալ՝ տրտում և սգաւոր էր, և մոլեգնեալ իսկ 'ի թատերս ձևանայր։ Այդոքիկ վիպասպատումն աւանդից օրինակք։

125. Իսկ թէ անծանօթ ինչ և նոր դու ստեղծանիցես, ծագէ 'ի ծագ քերթածիդ միօրինակ պահեսցի դրոշմ և արժանք նը-

Այլ դէմս ինչ նորագիւտ կերպարանել համարձակիս,
Նոյն նըման պահեսցի միշտ՝ 'ի սկըզըանէ ցըկատարած։
Դըժուարին զհասարակացն է տիրապէս ստեղծաբանել.
Լաւ իցէ զԻլիականն արկանել քեզ տաղս 'ի հանդէս,
Քան անլուրս 'ի մէջ բերել և անծանօթս յառաջագոյն։
Որ ինչ նիւթ աշխարհալիր՝ քեզ սեփական ինչ եղիցի,
Յարհամարհ 'ի բացերև դու սահմանին թէ կացցես ոչ,
Ոչ թարգման հարազատ բառ ընդ բառի փոխել առցես,
Ոչ 'ի կիրթ նըմանութեան վարեալ անկցիս յանձուկ ուրեք,
Ուստի ելս ոչ ներեսցեն ամօթ և կամ գործոյն օրէնք։

Մ'ի որպէս պարբերական քերթողն երբեմն ըսկըսանիր.

կարագրիդ՝ զոր միանգամ 'ի սկզբան արժանեցեր 'ի նմա ։

128 · Յերիս մասս առնուն մեկնիչք զասացեալ հատուածս ։ Մի՝ զընդհանուր ինչ և տարտամ նկարագիրս, ամենեցուն կամ ազգի մարդկան առ հասարակ պատշաճեալս ։ Երկրորդ՝ զառ 'ի յայլոց ստեղծեալս և զյառաջագոյն ասացեալս ։ Երրորդ՝ զոչ ուրուք տակաւին քերթեալս և ինքնահնարս ։ Յոր մասս և առցի հասարակացն, զերեսին օրինակօք եւ դժուարին է տիրապէս քերթողաբանել, այսինքն իբրև յատուկ և սեփական ինչ քերթեալ անձինն կամ քերթողին ։ Բայց յորոց զկնին յարէ՝ թուի թէ առաւել ըստ երրորդ մըտաց առեալ է յՈրատեայ հասարակացն, ըստ որում ասէ իսկ, թէ լաւագոյն է ըղծանօթ իլիական վէպն հոմերականս առնուլ քեզ ողբերգել, քան նորս ինչ և անծանօթս ամենևին յառաջ բերել. և թէ՝ յայլոց ասացեալ ծանօթ իւն քեզ սեփական ինչ եղիցի, եթէ ոչ 'ի կանխաւ ասացելոյն սահմանի բևեռեալ կայցես կամ թարգմանիչ լինիցիս, այլ նորս ինչ 'ի վերայ ծանօթական իրացն ստեղծանիցես ։

134 · Տես եւ՝ մի առ երկիւղած և հաւատարիմ նմանութեան և անխոտոր ճանլոյ յընկալեալ ուանդիցդ սահմանի, որ չվայելէ քերթողի, անկցիս եւ 'ի նեղ ուրեք, ուստի ելս ոչ տացեն քեզ ամօթ և կամ օրէնք գործոյն ։ Խմա՝ ոչ կարասցես ոչ յառաջ երթալ յորմորեալսդ առ անձողոպրելի անձուկ տագնապին և ընդդէմ ելանելոյ օրինաց և բնութեան ձեռնարկեալ գործոյդ, և ոչ յետս դառնալ առ ամօթոյ տկարութեանդ մասն և տուր և գուշակ լինելոյ ։ Եւ եթէ բուռն արարեալ զիարդ և է օրինակաւ ելս ինչ գտանել մարթասցես ըստ քո խելացդ, սակայն և այնպէս ծաղու կայցես նշաւակ ։

136 · Զպարբերական կամ ներշըջական քերթողս ըստ երիս յեղանակս իմանան մեկնիչք ։ Առաջին՝ որ զպատմութիւն ինչ 'ի սկզբանէ մինչև ցկատարած իւր կարգաւ իբրև ծայրէ 'ի ծայր շըջան առեալ պատմէին 'ի շարի իմն մանր մանր քերթուածոց՝ որում և անուն կարգային պար կամ շըջան վիպասան 'ի մի քերթուած գումարեալ ։ Երկրորդ՝ որ ըստ օրինակին հոմերի զիւր տրովական պատերազմին, կամ զոր փոքր մի յառաջ և զկնի, 'ի չափաւոր իմն շըջանի կամ սահմանի պարագրեալ երգէին ։ Երրորդ՝ որ շըջաբերական քերթածս նուագէին 'ի պարս ակմբից ։ Թէրեւս մարթ էր յաւելուլ և չորրորդ մի, որ երգէին զիւր բովանդակեալս 'ի խմբագիր մատենի անդ, որոյ վիպասանական շըջան կոչէր անուն նորա, և ունէր զամենայն հնոյն առասպելախառն աւանդութիւնս ։ Մի 'ի սոցանէ, և հաւանաբար յառաջնոյ կարգէն է և յիշատակեալդ աստանօր, որ զխորոխտապանծ սկիզբնդ դնէ ։ Բարթէլեմի, յՈւղևորութեան կրտսերոյն Անաքարսեայ (գլուխ Չ), Լեւպէս քերթողի համարի զայդ, այլք Անտիմաքոսի ուրումն շըրջաբերականի. զոր և ծաղր առնէ Որատ հռչակաւոր տաղաւ երկանց լերին և ծննդեան մկան ծաղրականի, որ առ նոսա ամենևին պատշաճի՝ որոց մեծամեծս փքացեալ խոստանան, և ոչինչ կամ չնչին ինչ վճարեն ։ Որ գիտելի է և այս, զի պոռոտ գոչումն 'ի լատին բնագրին թէ ըստ

«ԸզՊրիամուն երգեցից բախտ և զմեծապանծ ճակատամարտ։»
Զինչ պարծօղդ այդ արժանի այդքան պոռոտ բերցէ գոչման.
Դըրդեսցեն լերինք յերկունս և ծնցի մուկըն ծաղրալից։
Քանի՛ն վայելուչ ես՝ այն որ ոչ ինչ նիւթեալ անդէպ.
«Զայրն ասա, Մուսա, ինձ՝ որ յետ աւուրց առման Տրովայ
Ըզբազում որերոյ ետես ըզբարս և ըզքաղաքս։»
Ոչ ծուխ 'ի փայլակմանց, այլ 'ի ծըխոյ հնարի տալ լոյս.
Զի սքանչելիս զարմազան բերցէ 'ի վեր այնուհետև,
ԶԱնտիփատն և զըՍկիլլայն ընդ Կիկլոպայ և զՔարիբդիս։
Ու ըզդարձ Դիոմիդեայ 'ի մահուանէն Մելէագրի,
Ու ըզմարտըն տրովական 'ի յերկուորեակ ձըւոց հինու։
Միշտ 'ի կէտն իւր փութացեալ և զունկընդիրն յափըշտակէ

գոչման մեծախօս ձայնիցն իմանի, և թէ ըստ հագագային հատածին cantabo et. զոր չէր մարթ և ոչ հարկ ինչ նոյնպէս առնել և 'ի հայումս. այլ փոխանակեցաք ընդ այնր զյաճախութիւն բերանաբաց այբ տառին։

140. Այն որ ոչինչ նիւթէ անճահ՝ Հոմերոս է, որոյ Ոդիսականին սկիզբն են երկուքին տողքդ թարգմանեալք յՈրատեայ համառօտելով և զերիս տողսն Հոմերի յերկուս ամփոփելով։

143. Պոռոտախօս սկզբունք որ յետոյ յոչինչ լուծանին, նման իմն են բոցոյ յարդի՝ որ ապա ծուխ միայն հանէ. իսկ հանդարտ և անպաճոյճ սկսուածք իբրև մեղմով իմն ծխին նախ, և ապա բոց մեծ արձակեն 'ի լուսաւորել և 'ի ջեռուցանել։ Այսպիսի են մեղմական և զգօնական սկզբնաւորութիւնն Հոմերի, որ և հանէ իսկ ապա 'ի լոյս զփչատակեալ սքանչելիսդ. օրինակի աղագաւ, զԱնտիփատ արքայ Լեստրիգոնաց զմարդակեր, որ լափեաց զմի յընկերացն Ոդիսեայ, զՍկիւլլա և զՔարիբդիս՝ զերկոսին քարաժայռս 'ի սիկիլեան նեղցին, զառասպելեալսն 'ի կին մարդ կամ 'ի խառնակերպ հրէշ. զՊոլիփեմոս Կիկլոպսն՝ զհսկայն միականի և զահաւոր, որ ծախեաց զվեցեսին ընկերս Ոդիսեայ յայրի անդ իւրում, ուստի հազիւ ճողոպրեցան այլքն խորագէտ հնարիմացութեամբ. և այլս յոլովս զորոց չէ տեղւոյս երկարել։

146. Դիոմիդէս մի 'ի դիւցազանց տրովական մարտին, էր որդի Տիդեայ և թոռն Ինէոսի արքայի Ետոլիոյ. իսկ Մելէագր կամ Մելէագրոս էր հօրեղբայր Դիոմեդեայ, և սպանաւ 'ի Կուրետեանց կամ Կուրետաց 'ի պատճառս կալիդոնեան վարազին։ Արդ ասէ Որատ, թէ ճարտար քերթողն առ 'ի վիպել օրինակ իմն զդարձն Դիոմիդեայ 'ի տրովական պատերազմէն 'ի տունն՝ ոչ սկսանի 'ի մահուանէն Մելէագրի հօրեղբօր նորա, 'ի կարի իմն վերուստ և հեռուստ, որպէս կարծի արարեալ Անտիմաքոսի քերթողի։

147. Լեդա դուստր թեստիոսի արքայի Էտոլիոյ յղացեալ յԱրամազդայ, որպէս առասպելեն, ծնաւ ըստ ոմանց ձու մի, յորմէ ելին երկուորեակք Հելենէ կամ Հեղինէ և Պոլիդեւկիս. ըստ այլոց երկուս ձուս, յորոց 'ի միոյն ելին Կաստոր և Պոլիդեւկիս, 'ի միւսմէն Հելենէ միայն կամ Հելենէ և Կլիտեմնեստրա։ Այս Հելենէ որպէս յայտ է, առեւանգեալ 'ի Պարիսէ տրովացւոյ պատճառ եղև տրովական պատերազմին։ Արդ երկրորդ օրինակաւս ասէ Որատ, թէ ճարտար քերթողն իբրև զՀոմերոս՝ զտրովական պատերազմն ոչ սկսանի 'ի ձուոց աստի երկուորեկաց, կամ որ նոյն է՝ 'ի ծննդենէն Հելենեայ, այսինքն կարի իմն 'ի վերուստ և 'ի հեռուստ։

148. Վիպասանն քերթող, նոյն և թատերականն, ոչ 'ի ծայրէ կարգի առեղծեալ վիպացն սկսանի զքերթուածն իբրև պատմական օրինօք, այլ 'ի նպատակն իւր արագելով՝ անդէն և անդ առնու արկանէ զլսօղն 'ի մէջ յօդնախուռն անկուածոյ իրացն վիպելեաց իբրև 'ի յայտնի ինչ լսողին թէ ցայն վայր հասեալ իցեն իրքն ըստ յառաջագոյն անցիցն անցելոց, զոր լռեալն է և զոր յետոյ ապա յեռու վայել-

Ի խուան անդ իրացն 'ի մէջ ոչինչ ընդհատ իբր 'ի յայտնիս ։
Զոր չյուսայն յօրինուածով գեղեցկանալ թողու 'ի բաց ·
Իսկ այնպէս իմնն սրտէ՝ պատիրս 'ի ստոյգըն խառնելով ,
Զի ոչ մէջն ըսկըզբանն՝ ոչ միջոյն վերջն օտար գըտցի ։

Զոր ինչ ես և ժողովուրդն ընդ իս խընդրէ , աղէ դու լուր ։
Թէ ցանկաս ծափահարի վարագուրացն ակն ունելոյ
Նստելով ակըմբահոյլ մինչև երգիչ ծափ տուք ասէ ,
Զհասակաց իւրաքանչիւր նըկատելի է քեզ ըզբարս ,
Ցեղյեղուկ բնութեանց անձնիւր և տիոց տալ զիւր վայելուչն ։
Որ ըզձայնս հընչել գիտէ և հաստատուն հետս հարկանել
Ընդ իւրում համատիոց կայտառէ մանուկ խաղալ խայտալ ·
Այրապար ցասնու լռէ և փոփոխի ժամէ 'ի ժամ ։
Անմօրուս պատանին՝ զերծ հուսկ ուրեմն 'ի դայեկէն՝
Ձիովք , ասպականեօք և յարեգջեր զուարձանայ դաշտ ·
Իբր ըզմոմ յախտըս կակուղ , առ խրատատուս ողընդըժնեայ ,
Պիտանեաց պըղերգ 'ի փոյթ , դահեկանաց վատնիչ շըռայլ ,
Բարձրայօն , ցանկասէր և սիրելըն շոյտ անտեսող ։
Ի դառնալ յօժարութեանց՝ հասակ և սիրտըն այրական
Բարեկամս և գոյս խընդրէ , պատուոյ պատկառ կայ և փառաց ,
Զգոյշ լինի չգործել ինչ՝ որ ստըրջացի ապա փոխել ։
Տառապանք բազմադիմի շուրջ տագնապեն ըզծերունին ·
Զի զանձեալ՝ ժուժկալէ հեքն 'ի մըթերից , վարել զընդայ ,
Կամ զի բնաւին է իրաց երկչոտ և ցուրտ մատակարար ,

չապէս 'ի պատշաճ տեղւոջ · զոր օրինակ Հոմերոս յՈդիսականին՝ Ոդիսեայ տալով պատմել զառաջինսն , և Վիրգիլիոս յԷնիականին Էնիայ ։ Եւ զոր մասն առոյգ պատմութեանն չյուսայ թէ գեղեցկասցի արուեստիւ և հանճարով , 'ի բաց թողու զայն , և փոխանակ այնր զկեղծիսն այնպէս յօդէ ընդ ճշմարիտն , զի ամենայն մասամբք 'ի սկզբանէ ցվախճան համեմատ և պատկանաւոր գտցի քերթածն ։

153 · Հմուտք քերթութեան արուեստի իբրև զիս , և ռամիկն՝ որ հասարակաց մտօք և բնութեամբ դատի անուսալ ։

154 · Եթէ ցանկաս զի որ ծափս հարկանելոցն են 'ի նշան հաճութեան և գովութեան , նստեալ մնասցեն և սպասեսցեն առ հեշտութեանն ամենայն փոփոխմանց վարագուրացն , մինչև 'ի վերջին փակումն սրահակի թատերին՝ որ զվախճան հանդիսիցն նշանակէր , և մի 'ի գուսանացն կամ պարն երգեցողաց ազդ առնէր զայն ասելով ցհանդիսատեսսն Ծափս հարէք կամ Ողջ մնացէք և ծափս հարէք ։ Եթէ առխորժակից ունկնդրութեան քերթածոյդ մնաս , խնամով ճշգրտեսջիր զնկարագիր բարուց իւրաքանչիւր հասակի · զորս և համառօտէ սքանչելի ճարտարութեամբ և մանր զննութեամբ յայն ինչ 'ի լեզու և յոտս ելեալ մանկանէն մինչև ցծերն ։

Յապաղկոտ, երկայնամիտ, յոյլ և անձկոտ հանդերձելոյն,
Դժուարահաճ, տրտմնջող, գովիչ աւուրցըն տղայութեան,
Պարսաւաղէտ և դահիճ պատուհասօղ մանկագունից.
Դիւր բազում բերեն տարին եկեալ անցեալ ամք ընդ իւրեանս.
Մի գուցէ զարժան ծերոյն տաս պատանւոյ, զառնըն՝ մանկան.
Որ ինչ յանկ և որ պատշաճ տիոցն իցեն՝ յայն կացցուք միշտ.

Կամ գործին իրք 'ի թատերս և կամ եղեալք վիպասանին.
Թուլագոյն շարժեն զոգիս որ ընդ ականջըսն անցանեն
Քան որ դընին ինքնադէմ հաւատարիմ աչաց հանդէպ,
Եւ անձամբ հանդիսատեսն անձին իւրում աւանդէ զայն.
Սակայն մի զարժանն 'ի ներքս անդ գործելոյ՝ տար 'ի տեսիլ.
Եւ բարձեալ շատ ինչ յաչաց՝ պերճ ապա բան պատմեսցէ յայտ.
Մի զմանկունսն ակն յանդիման ժողովրդեան սպանցէ Մեդէ,

172. Երկայնամիտ իմա որ երկայն յուսով սպասէ ակնկալութեան իւրում. յոյլ, գանդաղ, ապերդ և տաղտուկ. իսկ անձկոտ ապագային, փութալով զինչ վաղվաղակի ծնանիցի, կամ ցանկացօղ այլ և այլազգայ կենաց:

175. Նախ եկեալքն մինչև 'ի հասարակած կենացն՝ գալով գան և բերեն բազում բարիս և դիւրութիւնս զօրութեան և աճեցման հասակին. իսկ յետ այնորիկ անցեալ գնացեալ ամք՝ երթալով երթան և տանին ընդ իւրեանս զամենայն զոր ինքեանք բերին և զոր մարդս ջանիւ և աշխատութեամբ ստացաւ, և թողուն զծերութիւն արուեստ, գօս և տառապեալ: Մինչև 'ի կէս տիոցն՝ գալ և բերել ասին ամք, զի յաւելուած բարեաց առնի. իսկ անտի և անդր՝ գնալ անցանել և 'ի բաց տանել, զի կորուստ և նուազութիւն բարեաց լինի: Առաջնոցն բարեաւ եկիր ասի, իսկ երկրորդացն ոչ նոյնպէս:

177. Որ ինչ յանկ և հարկաւ կից է ընդ բնութեան ամենայն հասակին, կամ որ թէ և չիցէ հարկաւ կապեալ ընդ հասարակաց բնութեան հասակին, սակայն պատշաճիցի նմա, յայնս կացցուք 'ի նոսին գեգերեսցուք:

178. Եթէ 'ի կրկին բաժանմանց զկըրկին ընդհանուր բաժանումն բովանդակ քերթուածեան իմասցուք, 'ի դէպ է և այն. զի ամենայն քերթութիւն կամ գործական է՝ արգելմամբք զիրսն 'ի տեսիլ ածեալ 'ի թատեր, կամ վիպասանական՝ բանիւ և եթ նկարագրեալ: Բայց յանձկագոյն միտս թուի խօսել աստ Որատեայ՝ զթատերական քերթածաց միայն, յորս է զի յայտ յանդիման ձևանան իրքն, և է զի յաղեբերոյթս ուրեք իրագործեալքն պատմին:

182. Թէպէտ և ազդողագոյն է տեսիլ աչաց քան զլուր ականջաց, ասէ, սակայն գոն մի որ ինչ չէ արժան արտաքս 'ի հրապարակի թատերն ցուցանելոյ՝ հանել 'ի տեսարան անդր, այլ թաքո յաչաց, և ապա վայելչապէս ուրեք յետ զպատմութիւն նորա 'ի բերանոյ ուրուք խօսեցելոյն առաջի հանդիսին: Որ ինչ ոչն է 'ի հրապարակ անդր թատերն կամ խաղետեղն եկեալ՝ 'ի ներքս ինչ ուրեք լինել համարի: [illegible] բնագիրն ասէ [illegible] սովորաբար իմանան յայտ յանդիման առաջի ժողովրդեանն. ոմանք իմանան և զիրս որ անդ 'ի լինել իրացն՝ առաջիկայ ականատես լեալ իցէ անցիցն անցելոց: Բայց պատմելոցն ինքնին իմանի ականատես լեալ. թող զի և մարթի ևս ուրեք զհաւատարիմ լուեալսն պատմել: Իսկ թէ զորպիսի ինչ իրս անարժան դատիցի արտաքս երևեցուցանելոյ, յարէ զկնի զաղետալիս և զանհաւատալիս:

184. Զմեդեայ տես 'ի 119. զՆորկես կամ Ատրէոս 'ի 92: Իսկ Պրոկնէ կին Տերեոսի 'ի խնդրել զվրէժ անարգանաց իւրոց և զպղծութեան քեռն իւրոյ Փիլոմելայ, միաբանեալ ընդ նոյն քեռն՝ սպան զորդի իւր և զՏերեոսի զԻտիս, և ջամբեաց

Յայտնապէս Ատրեւս ժըպիրհ մարդկան ընդերս եփեսցէ մի,
Կամ դարձցի Պրոկնէ ՚ի հաւ կամ թէ Կադմոս ՚ի վիշապ օձ:
Զոր այսպէսն ինչ ցուցանես՝ անհաւատեալ և ատեամ իսկ:

Եւ որ կամի ցանկալի լինել և գալ կըրկին յատեան,
Մի քան զհինգ հանդէս նուազ և մի երկար ինչ լիցի վէպ:
Մի դիք միջնորդեսցեն, բայց թէ կընճիռն արժան բազկի
Լիցէ ՚նդ առաջ, և մի դէմք խօսել չորրորդ լիցին աշխատ:
Պարն բռնաս զուսանի և այրական հարցէ պաշտօն,

՚ի կերակուր առն իւրում. և ՚ի փախչելն ՚ի սրամտութենէ նորա՝ ինքն փոխեցաւ ՚ի ծիծառն, փիլոմելայ ՚ի սոխակ, Տերէոս ՚ի յոպոպ, Իտիս ՚ի փասիան: Ըստ ոմանց առասպելաբանաց Պրոկնէ ՚ի սոխակ, և փիլոմելայ ՚ի ծիծառն. բայց ըստ առաջնում օրինակիդ ունի և Ովիդիոս յԱյլակերպութիւնսն, ուր հաւաստի քննութեամբ զառասպելդ դնէ և ոչ հարևանցի յիշատակաւ: — Կադմոս որդի Ագենորայ սպանեալ զվիշապ մի Նուիրական Արիսի, ապա իբրև ամենայն տամբն ՚ի բազում վիշտս տառապանաց մատնեալ լինէր, ՚ի քաւութիւն վիշապասպանութեան մեղացն աղաչեաց զդիս փոխել զինքն յօձ. և լսելի լեալ՝ դարձաւ ՚ի վիշապ: Այսպիսի զարմանագործ պատմութիւնք մարթեն մուտ ունել ՚ի վիպասանութեան, բայց ոչ և արդեամբք ձևանալ ՚ի թատերս:

189. Զի մի կարճութեամբ ՚ի նեղ անկանիցի և կարի երկարութեամբն տաղտուկ լինիցի ունկնդրաց ողբերգութիւն կամ կատակերգութիւն, չափ իմն դնէ նոցա Որատիոս, մի երկարել և մի կարճել քան զհինգ հանդէս կամ արարուած. որ են բաժանմունք և ընդհատութիւնք խաղոյն փակմամբ և բացմամբ վարագուրին, զոր և ռամկօրէն վարագոյրս կոչեմք: Այս բաժանումն հինգ թուոյն իբրև օրէնս պահեցաւ սովորաբար առ հինսն. բայց յետին դարուց քերթողք ապախտ արարին իբրև զոչ կարևոր ինչ, և արդարանան: Զի տևողութիւն և բաժանումն հանդիսից ՚ի ճոխութիւն նիւթոյն հայի, և ոչ յայլ ինչ: Վասն որոյ և Որատեայ պատուէրն ոչ ըստ թուոյն առնլի է, այլ մանաւանդ ըստ քանակի նիւթոյն որ ՚ի հնգամեան բաժանման անդ բովանդակէր առ իւրով ժամանակաւն: Զայս այսպէս արժան է իմանալ. և ոչ թէ զի անհիմն ինչ և անտի ուսուցանիցէ Որատիոս զգաստն:

190. Դից ՚ի թատերս կրկին օրինակաւ է երևել: Մի՝ իբրև զմի ՚ի դուսանաց անտի խօսելեաց և գործելեաց խաղուն. զայս ոչ արգելու Որատիոս: Իսկ միւս ևս ՚ի մէջ գալ է դից՝ աստուածական զօրութեամբ յանկարծակի երևեալ ՚ի լուծանել զհանգոյց ինչ կամ զկնճիռն իրաց. յոր ըմբռնեալ քերթողին և յանհնարս մտեալ բնութեան կարգօք լուծանելոյ՝ զդիս առնու ՚ի թիկունս ապաւէնութեան հանճարոյ իւրոյ: Արդ մի յամենայն դուզնաքեայս այսպիսիս՝ զդիս կամ զաստուածեղէն գերագոյական կարողութիւնն առնուր, ասէ, միջնորդ, այլ դուն ուրեք՝ ուր կնճիռն ինչ մեծ և արժանի մատին նոցա պատահիցէ:

191. Առ խորշելոյ ՚ի խառնակութենէ և դիւրահաս առնելոյ զդէմս և զկիրս խօսելեացն՝ աւելորդ համարի խօսել ՚ի թատերն չորից դուսանաց ընդ միմեանս ՚ի միում տեսլեան. այլ երեք բաւական են յօշխոյժ զրուցատրութիւն: Իսկ թէ առանց չփոթից մարթիցի, չէ ինչ ընդդէմ: Բայց մարթի երևել ևս բազմութեան ՚ի պէտս պէտս առանց խօսակից լինելոյ ընդ երիսն:

192. Պարն ՚ի թատերս հնոյն խումբ մի էր դուսանաց յամենայն կարգէ մարդկան կամ դից ըստ պէտս իրացն, որք եւս ղակալք կային անդէն ՚ի թատերն իբրև ականատեսք և վկայք իրացն. և երբեք երբեք խօսակից լինէին ընդ երից բուն խաղացողացն, բայց ՚ի բերանոյ միոյն որ պարագլուխ կամ դասապետն կոչէր: Իսկ դերն խմբոյ գործ նոցա էր նուագել առաջս ինչ յընդմիջել արարուածոց հանդիսիցն: Արդ [illegible] և այրական պաշտօն՝ միոյ դիմի, միոյ խաղացողի գործ իմանի, միոյ առն լսի: Այսինքն է, ՚ի խօսելն մի խառն ՚ի

Եւ մի՛նչ մէջ հանգստիցն արարուածոց երգեցէ ինչ
Որ ոչ կըշիռ դէպ և դէպ հասուցէ յուշ նըպատակին ։
Նա բարեաց Թիկունք լիցի և սիրաբար խորհըրդական,
Համ դիցէ զայրացելոց և զմեղսատեացսն սիրեսցէ .
Գովեսցէ զսուղ սեղանոյ նա ինքն ըղձաչըս, նոյն զօրէնս,
Զարդարութիւն փըրկաւէտ և զցըռնաբաց խաղաղութիւն .
Նա զխորհուրդըս պահեսցէ, դիւրն մաղթանս հանցէ ուաղէրս
Զի դարձցի առ հիքացեալս և գնասցէ բախտ 'ի կոռոզաց ։

Եւ իբր այժմ յարոյր կապեալ սըրինգ փողոյ նախանձաւոր
Իյլ նուրբ նըւաղ սպարզական երբեմն 'ի ծակ սակաւաթիւ՝
Ա՛ըմընջել և օժանդակ պարուն լինել էր օգտակար,
Շընչոփն ըզչև յոգնախումբ լըցեալ ակումբ բազմականին,
Ուր Թըռով ապաքէն սակաւաւոր յայնժամ ամբոխ
Եւ ցածուն և պարկեշտ և պատկառոտ գայր ժողովէր ։
Իսկ ըսկիզըն իբրև արար զանդըս լայնել նա յաղթական,
Եւ պարխապ ընդարձակ շուրջ զոստանիւըն բոլորել,
Եւ 'ի տօնս անպատուհաս երեկանալ զըւարթ գինեօք ,

խուռն գնդովին խօսիցի, այլ 'ի դիմաց միոյ առն՝ պարագլխոյն. և յերգելն ընդ մէջ հանգիստիցն՝ մի ստորոտի ինչ նուագեսցէ որպէս առ կարի վաղնջականսն երբեմն. այլ գլխաւորս իրացն և գխաւորութեան հանգիստին, որպիսի Սոփոկլեայքն են։ Եւ իբրև այր բարի և իմաստուն խրատս օգտակարս հիւսեսցէ 'ի տաղսն, բարեաց 'ի Թերէ կացցէ և խորհրդական, և այլն. զորովք զանց արարեալ քերթողին 'ի կարգի խաղուն, դնէր ապա 'ի բերան պարուն վսեմական ոճով քնարերգականաւ։ Տես դու ինձ սաստնօր զուղղութեան և զբարուց խնամս առ նախնիսն ։

198. Գոռնաբաց ասի խաղաղութիւն, զի ուր 'ի ժամանակս պատերազմի կամ խռովութեան ամենայն դրունք փակին ընդդէմ հինի կամ Թշնամեաց, խաղաղութեան եկեալ բանայ, և ամենեքին յանհոգս և յապահովս կեան դրամբք բացելովք ։

199. Խրատեսցէ խորհրդապահ լինել գաղտնեաց. և խնդրեսցէ 'ի դից, զի բարեբաստութիւն և յաջողուած դարձցի եկեսցէ առ տառապեալսն, և ելեալ գնասցէ 'ի բաց յամբարտաւանից 'ի բռնաւորաց ։

201. 'Ի հնագոյնսն Թատերս սրինգն միակ էր, և պարզ՝ չև յերկուց 'ի մի զօդեալ արուրով, կամ 'ի յօդուածոցն աղօյս լամբեալ և կամ յայլ ինչ մասունս առ 'ի զարդ։ Եւ սակաւ ծակոտեաւ մեղմ առնէր, և ոչ իբրև 'ի նախանձընդդէմ եկեալ փողոյ՝ ուժգին և խրոխտ հնչէր. և բաւական էր 'ի լնուլ զփոքր և զցած ժողովարանն։ Իսկ իբրև մեծացան Թատերք և յուռացաւ ժողովուրդն, ընդ նմին և Թիւք և չափք երաժշտականք սաստկացան, երկու սրինգք արուրով զօդեցան, աջինն սակաւս ունելով ծակս և քաղցր աւաչ, իսկ ձախոյն բազում ծակսի և գոչումն խրոխտահնչական։ Զի և տգէտ շինականք ընդ ազնուականս խառնեցան խռնեցան 'ի լուր, որոց բիրտ լսելիք ուժգնագոյն ձայնից և եղանակաց կարօտանան 'ի շարժել ։

208. Զառաջանիշն. ըստ այլ օրինակաց՝ պատգամաւորն. իմացեալ ոչ զշնորհմայ եւթ, այլ և զայլոց քաղաքաց հռովմէական տէրութեանն, յորս և կային իսկ Թատերք ։

Ընդ 'ի թիւս և 'ի չափս յանդրդնութիւն մեծ եկն անկաւ ։
Օ՜ի տըխմարն և 'ի յերկոց այն ինչ մըտեալ զի՞նչ գիտիցէ
Շինականն 'ի վեհ խառնեալ քաղաքացի , չարն ընդ բարին ։
Այսպէս շարժումն և զեղխանս ած որընդահար 'ի հինն արուեստ ,
Եւ զպատմուճանն 'ի թատերս ընդ քարշ էարկ յերթևեկի ·
Այսպէս իսկ աճեցին՝ ձայնք 'ի քընարն ըզգօնական ,
Եւ բարբառ օտար հընչեալ լեզուն ճոռոմ և սըրավար՝
Պիտանեաց բան հանճարեղ և լինելոց նախագուշակ
Ոչ ընդհատ երևեցաւ 'ի դելփաղիւթ խոր պատգամօք ։

Որ ընդ անսարգ նոխաղին ողբերգական տաղիւ մարտեաւ ,

213 · 'Ի հին 'ի պարզ արուեստն յաւել զշարժումն , զաշխոյժս նուագացն և զեռանդուն շարժուածս ձեռաց և զկայթս և զկաքաւս ոտից · և զմեղմութիւն , զշռայլութիւն ծակուց սրնգին և յորդեալ իրբոխտական ձայնից նորա , և զհանդերձանաց համօրէն թատերին , և առանձինն զպաճուճանաց զգեստուցն · ըստ որում և յարէ իսկ , թէ՛ և զպատմուճանն երկայն վերջաւորօք քղանցաւորօք 'ի քարշ տարաւ 'ի թատերն յերթևեկելն յայս կոյս և յայնեակ , որ օրէնն իսկ էր պարուն 'ի կալն և 'ի նուագել յանջրպետս հանդիսիցն ։

215 · 'Ի նմին ժամանակի յորում այդ փոփոխումն լինէր 'ի սրինգն , յայնժամ և 'ի քնարն զգօնական՝ 'ի մեծարոյ և 'ի խոհական , որոյ նախուստ երեք միայն էին աղիք , յաւելան այլ ևս ձայնք՝ լարք ձայնաւորք մինչև 'ի չորս և տասն յեօթն ։ Եւ լեզու քնարերգակն տաղասացից օտարացեալ 'ի նախնի պարզական վսեմախօսութենէն , սկսաւ օգտակար և սրավար ճառատել՝ բարձրախօս լինել կարծելով · մինչև բանն հանճարեղաց , փոխանակ պիտանի և հանդերձելոցն կանխագիտելոյց խրատուք իմաստնարարն լինելոյ , պատ 'ի պատ մանուածոյ ոճովն նմանեցաւ խորհրդոյն և անիմանալի հրամանաց պատասխանւոյ և ըղձութեանց դելփական պատգամախօսին , որ 'ի Դելփիս յապոլոնեան տաճարին յեռոտանւոյն բարբառէր դիւթական հարցուկն Պիւթիա ։

219 · Ողբերգակ քերթողաց մրցանակ յաղթութեան և հաճոյական լինելոյ քան ղընկերան էր նոխազ , իբրև նուիրական Սպանդարամետին՝ յորոյ 'ի տօնսն սկսան խաղք այսպիսիք , յորս և զոհէին նմա նոխազ , յորմէ և նոխազերգութիւն ևս ասացաւ ողբերգութիւնն ։ Արդ ողբերգակ քերթողքն առաջինք , 'ի զուարճութիւն և 'ի զբօսանս ժողովրդեան , 'ի խաղս անդ կամ 'ի միջոցս արարուածոցն ածին ևս 'ի տեսարան զկերպարանս այծամարդոց կամ մարդայայծից , որ էին հրէշք ինչ խառնակք 'ի մարդոյ և յայծէ կամ 'ի պայէ , նոխազոտունք · և մերկ երևէին բնիկ կերպարանօքն՝ խափեայ միայն ածեալ 'ի ծածկոյթ երեսացն ։ Եւ առանց ինչ սահմանլոյ ծանրութեան իւրում , ողբերգութիւն կամ ողբերգական անձն խաղացող՝ խաղառնէր ընդ նմա և նա ընդ սմա զաւեշտաբար և աղու բանիւք , մանաւանդ 'ի կծանել զայս ոք և զայն , և հեշտացուցեալ ըզբօսեցուցանէր զժողովուրդն , որ սովորաբար յետ զոհից տօնական աւուրց գայր խմբէր 'ի թատրն կերեալ և արբեալ և յամենայն կապոյ օրինաց արձակ ։ Աստի ասեն սկիզբն առեալ և երգիծաբան քերթածաց , որպէս և անունն իսկ յայտ առնէ 'ի յոյնն լեզու ։ Բայց պատուիրէ Որատիոս վայելչապէս առնել և զայս խեղկատակութիւն , և մի նուաստացուցանել զյառաջագոյն հանդիսացեալ մեծափառ դիւցազունն իբրու զաշխարհաւանդիկս ոմանս · և մի գարշեալ վսեմաբանել կամելով՝ զհողմս և զամպս ըմբռնել , մնոտի փըրքովք ուռնուլ կամ օգտակար և սրավարս ճամարտակել ։ Այլ այնպէս խառնել 'ի խեղկատակութիւնսն , որպէս մեծարոյ ոք տիկին զի ստիպեալ ելանէ 'ի խաղալ 'ի տօնս դիցամօրն · քանզի և ողբերգութեան անվայելուչ է թեթևութիւն ցոփութեան։ Արիստոփանեայ հին՝ լէն կատակերգակի իջուցեալ այր մի յերկնից , և հարցեալ թէ զինչ տեսեր , տայ պատասխանել · Քերթողս ոմանս սպանդարամետական տաղից ,

Հոլմնեաց ըղձնի ուրեմն և զայծամարդսըն վայրենիս,
Եւ անվրէժ ծաղրութեամբըն խըստակրօնն էառ խաղալ.
Զի յախորժ նորութիւն զբօսեցուցէ և ՚ի հրապոյրս
Զհանդիսատեսն յետ զոհից ըզգինեզէն զապերասան։
Այլ օրէն ըզմարդապայսն աղալեզուս և զծաղրածուսն
Ընծայել այնպէս իցէ, այնպէս ըզլուրջն ՚ի խաղ շըրջել,
Զի որ աստուած ոք ՚ի մէջ և որ դիւցազն ոք մատուցի
Յառաջն յոսկի պայծառ ու՚ի ծիրանիս արքունական,
Յաշխարհաւանդս ՚ի նըսեմ մի զառածցի նըւաստ բանիւ,
Կամ յերկրէ ՚ի բաց անցեալ՝ զհողմըս և զամպս ըմբռնեսցէ։
Թեթևութեան վիժել տաղս ողբերգութեան լեալ անպատեհ,
Իբր յաւուրըս տօնական հարկաւորեալ բամբիշն ՚ի խաղ՝
Այնպէս դոյզն ինչ ամօթխած ՚ի խեղկատակսըն խառնեսցի։
Զանպաճոյճ և զտիրական բըռնիկ անուանս և զբայս եթ
Զաւեշտարար բանահիւս ոչ սիրեցից ես, Պիսոնեանք։
Յերանգոցն ողբերգական ոչ ճըգնիցիմ ցայն որոշել,
Մինչ ոչինչ դընել խըտիր՝ Դաւոս իցէ որ խօսիցին,
Թէ յանդուգըն Պիւթիաս կըթեալ քանքար ՚ի Սիմոնէ,
Թէ սանական դից Սիլէն դաստիարակ և սպասաւոր։
Ի յայտնեաց տաղ ըստեղծից՝ զոր ամենայն ոք յուսասցի,

որ ընդ հողմս և ընդ ամպս վարգէին՝ ժողովել մէգ և փուք ՚ի պէտս տաղիցն։

224. Վարդապայ քաղ աստցեալն ՚ի գիրս ուրեք, վրիպակ թուի գրչագրաց՝ փոխանակ մարդապայ գրելոյ, ըստ որում խառնակ ինչ կենդանի ՚ի մարդոյ և ՚ի պայէ. վարդն ոչինչ թուի նշանակել։

233. Զբառս և զբայս ոչ պաճուճեալս այլասացիկ յորջորջմամբ, այլ յատուկ և բնիկ ձայնիւք ըստ հասարակաց ռամկին սովորութեան, զամենայն ինչ իւրով անուամբն կոչելով, թէ գռեհկականք իցեն և թէ անհամեստք, զայսպիսիս խոտեցից ես ՚ի զուարճաբանելս և ՚ի խեղկատակել յողբերգութեան. կամ թէ բարեքեցից պարկեշտ և վայելուչ այլասացութեամբ։

235. Եւ ոչ ջանացայց այնչափ խոտորել յողբերգական ոճոյն՝ պարզութեան ուշ կալեալ, մինչև չդնել ինչ բնաւ խտրոց ընդ խօսս խաղարկուացն, եթէ Դաւոս ստրուկ իցէ որ խօսիցին, կամ Պիթիաս աղախին՝ որ ճարտար խորամանկութեամբ հանէ ՚ի Սիմոնէ ծերոյ տաղանդ մի արծաթոյ ՚ի կատակերգութեան Լուկիլեայ լատին քերթողի, զոր ՚ի կթել այլաբանէ և բնագիրն Որատեայ, եթէ Սիլենոս ազնուական դայեակ և սպասեակ Բաքոսի Սպանդարամետ դից՝ իւրում սանոյ։ Յայնպիսի ծաղրածու խաղս այծամարդայ գաստապետ պարու կայր միշտ կերպարանեալ ոմն Սիլենոս։

239. ՚Ի ծանօթ և ՚ի սովորական իրաց առից նիւթ կեղծեաց այսպիսեաց տաղից, և ՚ի հասարակաց բնական խօսից զկերպարանս ոճոյն, որ այնպիսի դիւրին և հեշտին երևեսցի. մինչև կարծել ամենայն ումեք՝ թէ և ինքն կարօղ իցէ առնել զնոյն նովին վայելչութեամբ. և սակայն սաստիկ ՚ի քիրտն հարեալ և ՚ի զուր աշխատեսցի։ Եւ այսմ պատճառք այն են, զի մեծ և զարմանալի զօրութիւն բնակէ ՚ի շարս և ՚ի յօդաւորութիւնս բանից, և մարթի յաւելուլ վայելչութիւն մեծ յիրս հասարարակաց, եթէ միայն գործել գիտիցէ ճարտարն. և նմին իրի ոչ ամենեցուն է դիւ-

Այլ սակայն ձեռն արկեալ տաժանեսցի զրաջան քըրտամբք.
Ո՜րչափ է զօրութիւն կարգի բանից և հիւսուածոյ,
Ո՜րչափ յիրս հասարակաց յանկչին շընորհք վայելչութեան։
'Ի մայրեաց ելեալ պայք ըզգուշ կացցեն յիմ դատակնիք,
Զի մի գռեհկաց ինչ հանգոյն և գոգ մանկանց հրապարակի
Կամ կարի զողորիկ տաղիւք լըկնեալ երբէք խենեշասցին,
Կամ զազիրըս ժայթքեսցեն և լուտանաց խօսք խայտառակ։
Զի ոյց հայր և ստացուած և երիվար է՝ զայրանան,
Ոչ յոր ինչ սիսռան մըրկի կամ՝ ընկըզին հաճի գընօղ՝
Ընդունին մըտադիւր և ոչ պըսակըս տան պարգև։

Վանկ երկար 'ի սուղն յարեալ՝ անուն կոչի իւր մեծավերջ։
Ոտն երագ, վասն որոյ և եռաչափ յորջորջանաց
Այս հրամնան մեծավերջեանց՝ իբրև վեցեակ հանէր զոփիւն.
Յառաջնոյն մինչ 'ի վերջին նոյն և նըման առհասարակ։

բագիւտ։ Զայս դէպ ուղիղ զնորդաայսյ. եցն խաղուց ասէ Որատիոս. բայց Պրշմար. եալ է և յայլ ամենայն ազգս քերթա. ծաց։

243. Զայս զխաղարկութն ասելով զքերթողն այնց խաղուց կամի ասել. Այդ, ասէ, ըստ իմում դատաստանի, քանզի 'ի բնէ անտառաբնակ պայքև 'ի թատերն ան. գամ 'ի մայրեաց ելեալ գան 'ի դուրս 'ի հրապարակ անդր, չպարտին իբրև զգիւ. ցաղուևս ոմանս հանձարաբանել, սակայն և զգուշ լինելին չխօսել գռեհիկս ինչ, և մի լկտենալ հապիտ և մեղկ բանիւք աղուա. կանօք, կամ զազրաբանել թշնամանալից բարբառով։ Զի ընդ այնպիսիս պչարին բարեմտութքն և բարեկեցիկք, որ գոյա. ւորքն են, և տեարք ձիոյ կամ ասպետք, և սեպուհք կամ պատրիկք՝ որք ունին հայր 'ի ծերակուտին, որոյ աւագանին հարքն կոչէին. և չհաճին ընդ որ ռամ. նաբաց պակշոտի ռամիկն որ 'ի հրապա. րակս գնէ և ուտէ սիսեռն կամ նուշ մըր. կեալ։

250. Զոճոյն ասացեալ ցայս վայր, այժմ ասէ զչափոյ ոտիցն թատերական քերթածաց Յունաց և Հռոմոց, այլ միանգամայն միաս ասյ և այլոց լեզուաց իրատու իմաստութեան յիւրաքանչիւր չափս տաղից։ Տես և 80։ Երկավանկ ոտն՝ յորում առաջին վանկն է սուղ և եր. կրորդն երկար, մեծավերջ կոչի. և երկա. չափ ասի տաղն՝ յորում չորք մեծավերջ կան, եռաչափ՝ յորում վեց։ Այլ զի երագ ոտն է, վասն սուղ վանկին յերկարին թա. ւալգլոր ստհեալ անկանելոյ, և վասն կի. սով չափ յաճախութեան ոլիցն և խիս տա. խիտ յաջորդելոյ, նմին իրի թէ և վե. ցեակ բախումն առնիցի վեցիւք ոտիւք, սակայն եռաչափ կոչի մեծավերջեան, զեր. կու ոտն 'ի մի չափ առեալ։ Այս է, թէ և վեց ոտն ունիցի, չափն համարի երեք. ուր 'ի դիւցազնական վեցոտանին հաշուին չափք երկոտասան։ Զոր քերթողքն պա. տուիրեցին կամ օրինադրեցին, զնոյն մե. ծավերջ ոտին ընծայէ դիմաւնաբար. որ. պէս և զկնի՝ զոր քերթողքն ընկալան կամ մերժեցին կամ սոգոփին, զամենայն 'ի դէ. մըս մեծավերջ ոտինն առնու։

253. 'Ի սկզբան անդ մեծավերջական տաղն յամենայն ոտս իւր ծայրէ 'ի ծայր անխառն մեծավերջիւք յօդէր. այլ որ. պէս զի փոքր մի ծանրաբոյլ լիցի, աստ ուրեմն 'ի յետին ժամանակս ընկալաւ 'ի սեփական կայանս իւր զծանր և զդանդաղ հանգոյր ոտնն երկավանկ, որոյ երկոքին վանկքն ևս երկար են։ Բայց այսմ ներո. ղամիտ եղև միայն յառաջին և յերրորդ անդրդ տեղւոջն. իսկ 'ի զուգայսն՝ յերկրոր. դէն և 'ի չորրորդէն ոչ ետ անցի մեծա. վերջն, այլ անխախուտ կալաւ զայնտեղիկ

Այլ զի խուն մի յամրաքայլ և ծանրագոյն ազդիցի յունկն,
'Ի սահմանսըն հայրենի զկայուն համբոյրս առ 'ի մօտոյ,
Ներող ասպընջական, սակայն և ոչ յերկրորդ գահէն
Կամ տայր նա տեղի երբէք 'ի չորրորդէն ընկերաբար։
Որ յակկեան սակաւ լըսի պերճ եռաչափս, և 'ի յԷննեանս
Մեծաբեռըն ծանրութեամբն 'ի տեսարան արձակեալ տաղս՝
Ըզգործոյն շութափելոյ 'ի զգուշաւոր խնամոց անբաժ
Կամ զարուեստին խամութեան բերէ կոյանս ամօթապարտ։
Ոչ ամենայն դատաւոր խըռպոտ տաղից լինի հասու,
Այլ հռոմ քերթողաց շնորհեալ ներումն է տարաղէպ։
Իսկ արդ յայդ ինչ ապաստան մոլորիցիմ ըստ քիմս 'ի գիր,
Կամ թէ զմեղս ակընյայտնի համարեցայց ամենեցուն՝
Յուսով թողութեան աներկեւան և յապահովս.
'Ի ստգիւտից ազատ գըտայ, իսկ գովութեան ոչ արժանի։
Դուք զհելլէն տիպարս 'ի ձեռս ածէք ըզտիւ ածէք զգիշեր։
Սակայն ձեր գովեցին հարք ըզպլաւտեան չափս և ըզկատակս,
Յաւէտ իմն ընդ երկոսին ներողաբար ըզքանչացեալք,
Զասեմ յիմարաբար, թէ միայն ես և եթէ դուք
Ըզգեղջուկն և զուարճախօս գիտեմք ընտրել բան 'ի միմեանց,
Այլ եմք մատամբք և ունկամբ օրինաւոր ձայնից հըմուտ։

յերկաչափ տաղս։ Զնոյն խմա գրեթէ և զզուգից եռաչափին, զորս հազիւ երբէք ներէ այլում ոտին։ Եւ այս մեծավերջ. ասէ, կարեւոր և անխախուտ 'ի զոյգ տեղւոջն ըստ այժմու Ճշգագոյն օրինաց, ոչ պաճի յեռաչափան Ակկիոսի քերթողի. և նոյն մեծավերջ կարեւոր՝ պակասեալ 'ի տաղսն Էննիոսի, որ ծանր համբուրիւքն առաքեալ են 'ի տեսարան անդր, ստգիւտ ածէ քերթողին տագնապափոյթ արագելոյ անհոգութեամբ 'ի վճար գործոյն, կամ յարուեստին խակ լինելոյ։

262. Ոչ ամենայն ունկն քաջ խելամուտ լինի անյարմարութեան չափոց ոտից և դաշանց տաղից։ Եւ յայսմ մասին, ասէ, անարժան ներողութիւն շնորհեալ է հռովմայեցի քերթողաց ըստ քիմս վարելոյ։ Զայս ստգտեալ, ապա հարցանէ՝ թէ յայս ներողութիւն յուսացեալ ըստ կամս անձին զինչ պիտութեան վարիցիմ 'ի գրելն ինչ, կամ թէ և ամենեցուն յայտնի համարիցիմ զսխալանս՝ անհոգ և անկասկած գոլով յուսով թողութեան անփոյթ արարից։ Եթէ զայդ առնիցեմ, 'ի մեղադրութենէ միայն զերծ գտանիցիմ կամ առ ներողամտութեան այլոց կամ առ ստգտութեանն, այլ ոչ եթէ գովեստի արժանաւոր եղէց յանաչառ և 'ի բանիբուն կորովեաց։ Ապա օրինակ տայ ընտրելական տաղից զհելլէն քերթողսն այնպիսի գովութեամբ, որ չգիտեմ զինչ չարժիցէ յայնպիսի բերանոյ. և սաստիկս բամբասէ զՊլաւտոս լատին կատակերգակն, և զհինսն՝ որ ընդ նա յոյժ էին սքանչացեալ։ Կատակքն, ասէ, գեղջկականք են, և չափք ոտիցն ոչ գեղայարմարք, խառն ունելով յաճախս ոչ միայն զհամբոյր՝ այլ և զտեղին ոտին, եթէ ունկն մեր նուրբ ընտրող է օրինաց տաղից, և մատունք մեր ճարտարք 'ի չափել և թուել զոտս բարեյարմարս տաղից։

Զանծանօթ զողբերգական նուագաց ազգ հնարաւորեալ
Եւ սայլիւք շուրջ ըզքերթածս 'ի ձեռն ածեալ ասի Թեսպիս,
Զոր մրրով զերեսս օծեալք նուագէին և խաղային։
Վայելուչ պարեգօտի և դիմակին գտող Եսքիլ
Յետ նորա չափաւոր մածոյց ըզբեմըն գերանօք,
Եւ վըսեմն ուսոյց խօսել և հաստատել զոտս 'ի կօշիկ։
Զհետ սոցա հին կատակերգք յաջորդեցին մեծ գովութեամբ.
Այլ յեղեան ազատութիւնըն զառածաւ և 'ի վըտանգ
Օրինաց սաստից կարօտ, և լեալ օրէնքըն ընդունելի՝

274. Առաջին սկիզբն Թատերական խաղուց այսպէս աւանդի եղեալ։ Առ կարի հնագոյնսն հելլենացւոց 'ի սպանդարամետական տօնսն նուագէին զԲաքոս կամ զԴիոնիսոս, և զոհէին նմա նոխազ, յորմէ այն երգք նոխազերգութիւն ասացան։ Եւ ոչ միայն 'ի տաճարս և 'ի քաղաքս առնէին զայդ. այլ և 'ի սայլս կամ 'ի հնծանս այգեկթոց ելեալ, և մրրով կամ ըստ Տիբուլլոսի քերթողին (Եղեր. գիրք Ա. տ. 55) նօթիւ զերեսս օծեալ առ 'ի կերպարանափոխ լինելոյ, այնպէս շուրջ յածեալ երգէին և խաղուք և շարժմամբք ձևացուցանէին զսպանդարամետական վէպսն և զառասպելս, երբեմն և զայլոց դիւցազանցն։ Այսմ նախագասող ասէ Որատիոս զԹեսպիս աթենացի. զոր պարտ է իմանալ ըզսայլեցն և զմրրոցն, և զի զոմն 'ի գուսանացն կարգեաց վիպել կամ խաղալ զքաղաքական վէպսն և զայլոց ինչ դիւցազանց. զի միայն սպանդարամետական երգքն՝ երիցագոյն են քան զԹեսպիս ժամանակաւ։

277. Զհետ Թեսպեայ Եսքիլոս հանճարեաց փոխանակ մրրոյն զդիմակ, և զերկայն պճղնաւոր պարեգօտ և զկօշիկ կամ զմոյկ ոտից 'ի վայելչութիւն և 'ի բարձրահասակ երևել։ Եւ փոխանակ սայլին կառոյց բեմ բարձր՝ խօսարան խաղալեացն, և փոխանակ միոյն երկուս կացուցեալ գուսանս 'ի խօսակցութիւն, ուսոյց վսեմս բարձրաբանել, 'ի բաց ընկեցեալ ըզխեղկատակութիւն։ Զկնի Եսքիլեայ ծաղկեցին երկոքին մեծ ողբերգակքն հելլենացւոց՝ Սոփոկլէս և Եւրիպիդէս. որոց առաջինն մանաւանդ 'ի ծայր կատարման հասեալ է, մինչև Կիկերոնի կոչել զնա աստուածային՝ իբրև զՀոմերոս և զՊինդարոս։ Իսկ եղև և առաջին որ երիս դէմս 'ի զրուցատրել եհան, աճեցոյց և զԹիւ պարուն։ Իսկ 'ի Հռոմոց չիք ոք առ մեզ հասեալ մեծանուն ողբերգակ յիշատակի արժանի։

280. 'Ի զարգանալ ողբերգութեան եկն ել 'ի վեր երևեցաւ և կատակերգութիւնն առանձինն, որ յառաջն խառն էր ընդ նմա, որպէս տեսաք 'ի 219։ Եւ հին ասի նորագիւտն այն, յորում յականէ յանուանէ խաղ առնէին զարս նշանաւորս և հոյակապս 'ի ժամանակս ընկերահաշտեացն աթենացւոց։ Եւ իբրև այս յանդգնութիւն 'ի յոռութիւն և 'ի վնաս յոյժ էր կրթեալ, եկն տիրեաց Աղեքսանդր քաղաքին աթենացւոց. և ժողովրդեանն նուաճեալ ընդ սաստիւ Թագաւորական իշխանութեան, դադարեցին փոքր մի 'ի չար սովորութենէն։ Եւ խելամուտ լեալ այնուհետև ապիրատութեան գործոյն, արժան դատեցան օրինօք ևս արգելուլ 'ի սպառ՝ չառնուլ զուրուք 'ի կենդանեաց զանուն 'ի բերան. որ և եղև իսկ հրովարտակաւ Լամաքոսի։ Եւ այսպէս 'ի բառնալ ապերասան համարձակութեանն, պարն գուսանաց և խաղալկաց՝ որում էր առաւել կրծանել զայլս, կողոպտեալ յիշխանութենէն և յամօթ լեալ՝ լռեաց այնուհետև յամբարտաւան չփացութենէ անտի։ Այսպայ յայնմ հետէ սկիզբն առ միջին կատակերգութիւն, յորում առանց անուան յայտնի առնէին և խաղ զդէմսն։ Ապա և այսմ խափանեալ, եկն եհաս կատակերգութիւն 'ի կատարեալ չափ խոհականութեան՝ յորում և է իսկ ցայսօր։ Հնոյ կատակերգութեան օրինակագիր քաջ կայ և այսօր Արիստոփանէս յոյն. միջնոյն և ոչ մի. իսկ նորոյն՝ քաջանուն էր 'ի Յունաց Մենանդր, այլ չիք այժմ 'ի միջի, և կայ նախանձաւոր հետևող և երկիւղած նմանող նորա կամ Թարգմանիչ Տերենտիոս հռովմայեցի՝ ընտիր և քաղցրաբան։

Կարկեցաւ պարն ամօթով, բարձեալ միասուցն իշխանութեան։
Եւ թողին ինչ անփորձ և մերասեր ըստեղծաւանք.
Եւ ոչ փոքր առին պարծանս հարկանելով ձեռըն յանձին
Լքանել զհելլէն շաւիղս և զառտընին իւրս հռչակել,
Եւ զլօղկեանս որ ուսուցին և որ գամ մի զպատմուճանեալս։
Եւ պերճ զինուք ուարութեամբ վեհ քան լեզուաւ գոյր Լատինն,
Փնէ դեգեր և խարտոցի ճիգըն սատան չէր քերթողաց։
Ո՛վ արիւն պոմպիլեան, լերուք տաղից դուք պարսաւիչ
Զոր ոչ աւուրք յոլովք և ոչ քերումն ընկճեաց երկար,
Եւ ոչ տասնիցս եղընգամբք յըղկեալ կոկեաց յամբոկ գործոյն։

Զի զհանճար քան զհէք արուեստ զերերջանիկ յոյժ վարկուցեալ
Եւ զըզգաստ հանէ քերթողս յԵլիկոնէ Դեմոկրիտոս,

284. Եւ հռովմայեցի բանաստեղծք զամենայնի փորձ փորձեցին և նոքա։ Բայց նախ թարգմանել սկսան զյունականսն. և ապա առ սակաւ սակաւ համարձակեցան թողուլ զհետս նոցա, և յանձանց յօրինել թատերգութիւնս զազգային իրաց։ Եթէ ընիկ հռովմէական վէպն ողբերգական և կատակերգական յաւագորերոյն և յազնուականաց առեալ էր, կոչէր լօդկեան, զի լօդիկս զգենուին նոքա, ժապաւինեալս ծիրանեաւ. իսկ թէ 'ի ստորականաց էր նիւթ թատերգութեանն, կոչէր պատմուճանեալ, զի հանդերձ էր նոցա պարզ և անպաճոյճ պատմուճանն։ Իսկ 'ի հելլենացի վիպաց առեալ խաղք՝ կոչէին պալեգատեալք։ Եւ ուսուցանել ասին թատերական քերթողք զի ինքեանք ուսուցանէին և կրթէին զդուսանսն և բոլոր թատերն առաջնորդք կային։

289. Դեգեր է երկայն պարապումն մտադիւրութեամբ արուեստին, և խարտոց՝ քերումն և քերթումն և յղկումն տաղիցն մինչև քաջ ողորկեսցին։ Զայդ ահա պակաս գտանէ 'ի լատին թատերգողսն։

290. Արիւն կամ ազգ և սերունդ պոմպիլեան կոչէ զնոյն ինքն Պիսոնեանս առ որս խօսի. զի զարմ նոցա 'ի Նումայ Պոմպիլիոսէ սերեալ խաղացեալ գայր 'ի յաջորդէն Հռոմուլոսի կամ Ռոմիլոսի նախահօրն հռովմայեցի անուան և կառուցողի Հռովմ քաղաքի։

292. Եղնգամբք յղկելն օրինակ առեալ է 'ի ճարտարաց արձանաց կամ փայտի, որ ծայրիւք մատանցն և հարթեալ եղնգանց զննեն զողորկութիւն գործոյն. և թէ խոշորութիւն և անհարթութիւն ինչ կամ գեղութիւն ուրեք գտանիցեն, յղկեն և կոկեն։ Այսպէս 'ի կատարել իսկ գործոյն հանճարոյ ամենայն մասամբք՝ տակաւին մանր քննելի և ողորկելի է մինչև ցինն ամ, որպէս զկնի ասէ 'ի 387։ Բայց հանդերձ այսու չէ պարտ մոռանալ և զխրատն՝ զոր վերագոյն աւանդեաց, թէ՝ որ կարի իմն նրբութեան և ողորկութեան տաղիցն ջան տանի, ջլատէ և կթոտէ զնոսա (27)։

294. Դեմոկրիտեայ Փիլիսոփայի ասացեալ էր ուրեք, թէ առանց մեծի հանճարոյ և մոլութեան չմարթի արուեստիւ լոկով քերթող քաջ եղանել, իմանալով զգեղեցիկ մոլութիւն և զհոգիահրաշ հիացումն մտացն՝ որով աստուածարեալ և շնչումն իմն կրեալ իբր 'ի վերուստ և այլ յայլմէ լինեալ, փոխմխօսէ զզարմանալիսն լսողաց և զազդեցականս։ Վկայէ նմին և Պղատոն և Արիստոտէլ։ Այս է տարագիր հանելն յԵլիկոնէ կամ 'ի Հելիկոնէ, որ էր լեառն Բէովտիոյ բնակարան Մուսայից։ Ցայս հայեցեալ, ասէ, ոմանց անմտաց և յաչս անձանց քերթողաց՝ գխախուիւ և անյարդար և վայրենի չըջին իբրև զմոլիս. զի համարին այնու արտաքին կերպարանօք քերթող երևել, եթէ օրինակ իմն զգլուխս իւրեանց չտայցեն սափրել Լիկինոս վարսավիրայի, զգլուխս՝ որոց ոչ եթէ միով, այլ և երիւք Անտիկիւրօք չըմարթի բժշկել։ Եւ է Անտիկիւր կղզի մի յեգէական ծովուն, ուր առատ բուսանի

Այլ զեղընգունըս սըրբել՝ ոչ ըզմօրուս հոգան բազումք,
Ի զանխուլ վայրս ընթանան, 'ի բաղանեաց առնուն հրաժեշտ։
Զի զանուն ժառանգեսցեն ըզքերթողի և ըզպատիւ,
Թէ զերիւք Անտիկիւրօք անբուժելի խելապատակս
Այլ երբէք հաւատասցեն 'ի Լիկինոս վարսավիրայ։
Ով պանդոյր ես որ առ գուրըս գարնայնոյն ըզմաղձ թափեմ.
Այլ ոք այլ ուրեք քան զիս ընտիր քերթուածըս յօրինէր։
Այլ չէ ինչ, արդ ես ըսպաս հարից ուրեմն ըզյեսանի
Որ զերկաթ գիտէ սըրբել՝ ինքըն նիազ հատանելոյ։
Ըզպաշտօնն և ըզգործ, իմ ոչ գըրեալ ինչ, ուսուցից.
Ուստի գանձք մըթերիցին, զինչ քերթողին սընունդ և կեանք,
Զի՛ դէպ, զի՛ ոչ, քաջութիւն մոլորութիւն յո՛ տարցին յո՛վ։

Ըսկիզբն ուղիղ քերթութեան է և աղբիւր իմաստութիւն.
Սոկրատեան մատեանքն իցեն քեզ բաւական նիւթ ընծայել,
Եւ իրին հիւթելոյ՝ բառքն ինքնակամ գայցեն ըզհետ։
Որ ուսաւ զինչ հայրենեաց՝ բարեկամաց զինչ իցէ պարտ,
Որ սիրով ծընողն իցէ՝ որո՛վ եղբայր, հիւր սիրելի,
Զինչ ատենակալ, զինչ դատաւորն ունիցին գործ,
Զինչ պայմանք զօրավարին առաքելոյ 'ի պատերազմ,
Նա գիտէ իւրաքանչիւր ումեք զարժանըն տալ անշուշտ։

վրացի կոչէր մաղձադեղ և դարմանիչ խելաց։ Իսկ Լիկինոս էր անուանի վարսավիրայ մի 'ի Հռովմ քաղաքի։

300. Եթէ այդ այդպէս իցէ և ըստ նոցա կարծեացն պարտ իցէ գալ, վա՜յ եղուկ զիս զանմիտս, ասէ Որատիոս, որ յամենայն մուտս գարնայնոյն մաղձադեղ առեալ սրբիմ։ Զի եթէ մաղձ դառնութեան, յորմէ և խելաց իսկ առնի խանգար, կարեոր կամ պիտանի ինչ էր 'ի քերթութիւն, ոչ ոք անցուցանէր զինև քերթութեամբ։ Զի մաղձաւոր իսկ աւանդի լեալ Որատիոս։ Այլ չէ ինչ, ասէ. այս է, չէ ինչ մեծ եթէ կորուսանեմ զանուն մեծի քերթողի, և ստանամ զիմաստնոյ։ Ապա ուրեմն, քանզի ես չեմ մեծ բանաստեղծ, գործ յեսանի միայն կատարեցից՝ զայլս սրել. ուսուցից զպաշտօն և զգործ քերթողին, ոչինչ ունելով իմ գրեալ։ Այսինքն զի Որատեայ չիք ինչ բնաւ գրեալ դիւցազնական տաղ կամ ողբերգական և կատակերգական որ բուն գլխաւոր հանդէպքն են քերթութեան։ Բայց զայդ և առ չափաւորութեան և պարկեշտութեան իմա. զի ոչ եթէ չիցեն քերթութիւն և քնարերգութիւնն և իրատական քերթուածն, յորս իշխան է ամենայն լաւին քերթողաց Որատիոս։

308. Սոկրատայ իմաստասիրի անուամբն իմա զամենայն իմաստասիրաց մատեանն։ Զի որովհետև ասաց իսկ, թէ իմաստութիւնն է սկիզբն և արմատ ամենայն ուղիղ քերթութեան, ըստ կարգի ապա առաքէ 'ի գիրս իմաստասիրաց, անտի ընուլ պատարել զմիտսն ազգի ազգի հիւթովք, որոց ինքնին զհետ գայցեն բանքն և բառքն 'ի խօսել՝ 'ի պաճուճել և 'ի կենդանացուցանել քերթողաբար, և ոչ թէ փիլիսոփայօրէն անզարդս և ոյծս ճշմարտաբանել ևեթ։

Հմուտ նմանողին ըզվարս և զբարըս տաց պատուէր
Կըրկըտել, և անդուստ 'ի դուրս բերել ճըշգրիտ բարբառ։
Է՛ զի աստ անդ զօշոտիչ վէպ և բարուց նըմանաՀան,
Ոչ շընորՀ ինչ ունելով՝ ոչ մէտ կըշռոյ և ոչ արուեստ,
Քաղցըր 'ի քիմս է մեծապէս ժողովըրդեան և զուօսուցիկ,
Քան թէ տաղք անՀիւթաւորք և նուագաւոր մնոտեաց Հընչմունք։
Օ՛ Հանճար Յունաց ետ Մուսա՝ Յունաց ողորկ լեզուով խօսել,
Այն որ ոչ յայլ ինչ ըղձաւ քան 'ի գովեստ էին ագաՀ։
Մանկտին Հռովմէական կըրթի յուսումն երկայն Հաշուիւ
Ըզգըրամն 'ի մասունըս կոտորել Հարիւրաւոր։

315. Նմանող ասի ամենայն բանաստեղծ, որ զկերպարանս բնութեան և զՀանգամանս նկարագրել պարտի՝ նմանող նմին լինելով յամենայնի ըստ ընտրական գեղեցիկ ճշգրտութեանն։ Արդ այսպիսում պատուէր տայ՝ քաջ նկատող դիտող և զննող լինել ամենայն ազգի ազգի բարուց և վարուց, և ըստ այնմ կենդանագրել զնոսա ճշգրիտ կամ կենդանի ձայնիւք, որպէս թէ արդեամբք և կենդանեաւ 'ի մէջի կայցեն նոքա կամ խօսիցին, զորոց զկերպարանսն առնու։

317. 'Ի ցուցանել թէ քանի մեծ է զօրութիւն կենդանի նկարագրութեան բարուց՝ օրինակ տայ, զի երբեմն վիպասանութիւն ինչ՝ թէ և ոչ այլ ինչ շնորհ ունիցի, ոչ ծանրութիւն ինչ իմաստից և ոչ արուեստ, այլ միայն 'ի տեղիս 'ի տեղիս պայծառ և երևելի իցէ, բայց ճշգրտագործ բարացուցական նկարագիր, այն յափշտակէ զժողովուրդն, զազգն, քան թէ ոտանաւորք անիմաստք կամ անիրք, և լոկ մնոտիք քաղցրահնչականք։ Փոխանակ [illegible] կամ [illegible] ասելոյն՝ կէս օրինակք ընթեռնուն [illegible] կամ կատակօք և զուարճաբանութեամբք. միով տառիւ զանազանեալ 'ի լատինն locis և jocis։

321. Մուսա, որպէս յայտ է, էր աստուածուհի դպրութեանց, գիտութեանց, երաժշտութեան և ամենայն ազգի ազգի հանճարոյ, և առանձինն բանաստեղծութեան։ Ինն քորք էին դստերք Արամազդայ, միով հասարակաց անուամբ Մուսայք կոչեցեալք։ Ողորկ լեզուն է ճախարակեալ յղկեալ և կոկ բարբառ, որ զյարդարուն կատարումն և զքաղցրութիւն յայտ առնէ։ Իսկ ագահն՝ եթէ զտենչացօղն գովութեան և եթէ զճշգօղն նշանակէ։ Զի էին իսկ Յոյնք սաստիկ փառասէրք և ցանկացօղք գովեստի, և միանգամայն ուժոյք և ժլատք 'ի գովել վարկպարազի զայլս. որով և ինքեանք 'ի փոյթ լաւութեան և քաջութեան պնդէին զանձինս, և զպարծանս ներբողի տային միայն արժանաւորաց. և երկոքումբ այդու 'ի կատարումն ամենայնի խրախուսէին։ Այս են հռչակ գրուատելի յունական հանճարոյն և ողորկութեան տաղից յՈրատեան գրչէն՝ զինչ պարծանք չիցեն հելլէն քերթութեանց, որոց բազումք՝ աւաղ՝ չեն այժմ 'ի միջի։ Զայս Որատիոս յիւրում ժամանակին առիւրսն. բայց մեզ ընդ հելլենացիսն վայելէ դասել և զոմանս 'ի հռովմայեցւոց, ըզՏերենտ, զԿատուլ, զՎիրգիլ, զնոյն ինքն զՈրատ և զՏիբուլ, որ ոչինչ ընդհատ են 'ի նոցանէ հանճարով և ողորկութեամբ տաղից ըստ տանելոյ լատին լեզուի։

324. Դրամն է վեց դանգ, դանգն երկոտասան դարի. չորրորդ մի դանգին կամ երեք դարին ասի եւ թասու. և վեց դարին է կէս դանգ, որպէս ինքնին իսկ յայտ է։ Արդ առ Յունաց ճարտարութեամբն զհռովմայեցւոցն եդեալ հեգնօրէն, ասքա՝ ասէ՝ 'ի հաշիւս ընչից և մեծութեան պարապեն, և քաջք իսկ են. փորձով ցուցից. ասասիկ որդին Ալբինոսի վաշխառուի կամ փոխատուի. տեսէք զիարդ ճարտար է 'ի գիտութեանս։ 'Ի հինգ դարեաց հանեալ զերկուսն՝ զինչ մնայ, ասէ աստ։ Եւ իբրև թէ մանուկն ասացեալ իցէ ռամկօրէն երեք, կամ թէ ըստ օրէնս ուսուցողի մանկտւոյ՝ Որատիոս թելադիր լինի զձայն արուեստին քաջալերելով միանգամայն մարդասիրութեամբ, թէ կարէիր ասել թասու։ Եւ ապա ընդ հեգնն կամ 'ի դիմաց լսելեացն ձայն արձակէ գովութեան, թէ հզօր ես դու և կարող 'ի պահպանել և յաճեցուցանել զստացուածս։

Ի հընգից եթէ գարեաց բարձցին երկուքըն՝ զի՞նչ մընայ.
Գոզզցէ որդին Ալբենի. — կարող էիր ասել՝ թասու.
Ա՛շ քաջիդ, դու զօրաւոր լիցիս պահել ըզմեծութիւնդ ։
Այլ անդրէն դառնայ գայ մի գարին, արդ զի՞նչ լինի. — կէս դանգ ։
Ուր միանգամ՝ ժանգ և հոգ ըստացուածոց յայս 'ի տոգորս
Զոգիսն արբուսցեն, իցէ՞ տաղից յոյս քերթածաց
Որ օծմամբ եղևնիւ կընքեալ պահեստ փայլուն նոճւոյ ։

Կամ օգտել կամին քերթողք կամ հեշտութիւն մատուցանել,
Կամ զօգուտ խօսել կենաց և զախորժակ միանգամայն ։
Որ զինչ պատուիրեսցես՝ հակիրճ խօսիք լեր համառօտ,
Զի փոյթ առցեն միտք հըլուք և անկորուստ կալցին ըզլուանն.
Ամենայն աւելորդ 'ի թաթաղուն սըրտէ զեղու ։
Պաճուճեալքն 'ի զուարճութեան պէտըս՝ լիցին հուպ ճըշմարտին,
Մ'ի զորպէտ պահանջեսցէ գոլ առասպելդ հաւատարիմ,
Մ'ի զկերեալ վըհուկ ճուաղանն ողջ 'ի պորտոյն հանցէ մանուկ ։
Աչրախանք ալևոր՝ զտաղս հալածեն անշահեկանս,

Եւ կրկին հարցանէ ցմանուկն, թէ յերկուց գարեաց անտի բարձելոց մին գայ յաւելու, ոչ 'ի մնացեալ երիսն, այլ 'ի նոյն յառաջին հինգ թիւն, զինչ լինի ։ Եւ գտնէ զպատասխանին՝ թէ կէս դանգ, որ է վեց գարի՝ որպէս ասացաք ։

329. Ագահութիւն իբրև ժանգ երկաթոյ կամ պղնձոյ մածնու 'ի հոգիս և դըժուարաքինջելի է ։ Արդ, ասէ, ուր այսպիսի ագահութեամբ տոգորիցին ոգիքն, կայցէ՞ անդ յոյս այնպիսի տաղից՝ որ իւղով եղնեաւ օծեալ պահպանեսցին իբրև գանձ պատուական 'ի նոճեայ սըբատաշ արկեղ ։ Զի եղևնի իւղով օծանէին 'ի հնումն զմեծարգի գրեանն, և պահէին յողորկ և 'ի պայծառ արկղ նոճի՝ առ անապական մնալոյ 'ի ցեցոյ և 'ի փտութենէ ։

332. Ամենայն քերթուած կամ առաւել յուսուցանել ինչ է, կամ առաւել 'ի զուարճացուցանել, կամ զերկոսին միանգամայն խառն գործէ ։ Արդ եթէ խրատ ինչ աւանդես, լեր համառօտախօս և վճռաբան. զոր սքանչելի օրինակաւ իսկ իւրով ուսուցանէ Որատիոս 'ի բոլոր քերթողականին աստ ։ Զի ամենայն առաւելազանցն և աւելորդն հոսէ և թափի յուշոյ մտաց իբրև 'ի թաթաղուն և զեղուն ամանոյ, ուր աւելին քան զչափ իւր ոչ մնայ, այլ արտաքս հեղու ։ Իսկ եթէ առ 'ի զուարճութիւն ինչ ստեղծանես, մերձաւորք ճշմարտին լինիցին և հաւանականք. և մի զոր ինչ և կամի առասպելդ պահանջեսցէ հաւատալի լինել, մի յանդգնեսցի իբրև արժանահաւատ ինչ յառաջ բերել. մ., օրինակ իմն, զկերեալ և զկլեալ տղայն 'ի ճիւաղէ կամ 'ի մարդագայլոյ՝ հանցէ կենդանի 'ի փորոյ նորա ։

340. Հասունք հասակաւ և ծերունիք անգոսնեն խոտեն և մերժեն զանպտուղ և զանօգուտ քերթածս. իսկ երիտասարդք խրոխտք և բարձրավիզք կամ բարձրամիտք քամահարար անտես առնեն զխստակրօնսն և զխրատականսն ։ Վասն որոյ զամենեցուն վճիռ հաճութեան հաւանութեան առնու՝ որ զօգուտն ընդ հեշտութեան խառնէ 'ի քերթածսն իւրում ։ Այնպիսի մատեանն, առ յաճախութեան գնողացն, շահ բազում արծաթոյ բերէ Սոսեանց, գրավաճառաց Հռովմայ. փափաքելի եղեալ խնդրի յօտար աշխարհաց, և անդր ընդ ծովս անցանէ. և հռչակաւոր մատենագրին երկարօրեայ կեանս յաւելու՝ կենդանի պահելով և յետ մահու զհամբաւ և զանուն նորա յազգս յաւիտենից ։

Նշպետք վըսեմական՝ զտըտպատեսակս յընչաց քերեն.
Զամենայն լընու զհաճոյս որ զպիտանին խառնէ 'նդ անոյշ,
Ընթերցողին 'ի հեշտանս ընդ նըմին վըդ և առ 'ի խրատ։
Այն մատեան շահի Սոսեանց արծաթ, ընդ ծով այն անցանէ,
Եւ երկայն յաւիտեանս հըռչակելում նօթձէ գըրչին։

Սակայն են և յանցանք որոց հաճոյ թըւի ներել.
Զի և ոչ լար զոր կամի ձեռըն և միտք՝ արձակէ ձայն,
Եւ ըղթաւ պահանջողին ըզսուրըն տայ բազում անգամ.
Եւ ոչ աղեղն հարցէ միշտ՝ ում միանգամ ըսպառնացի։
Բայց ուր բազում ինչ փայլէ 'ի քերթածի՝ չտարայց ընդ միտ
Բծակաւ ինչ արատ զոր կամ եհեղ անհոգութիւն,
Կամ թէ բնութիւն մարդկային ըստ արժանի չըզգուշացաւ։
Զինչ ապա. զոր օրինակ գրագէտ դըպիր՝ թէպէտ խրատեալ.
Եթէ զնոյն մեղիցէ ցանգ՝ ոչ արժանի է թողութեան,
Եւ ծաղըր կայ քնարահար՝ որ միշտ 'ի նոյն լար սըխալէ,
Նոյնպէս ինձ զըթեալն յաճախ լինի վրիպակն այն Քիրիլոս
Զոր լաւութիւն երկից ու երիցս հանդերձ ծաղու զարմանամ,
Եւ նոյն ինքնըս ցասնում յորժամ նիրհէ քաջըն Հոմեր։

351. Ակամայ և թեթև թերութեանց ինչ արժան է համբերել և ներողամիտ լինել. զոր և օրինակօք լարի քնարին և աղեղան յայտ արար։ Զի ակամայն չէ եկեալ 'ի գիտութիւն հօր բանին և ոչ 'ի ձեռս իւր է, իսկ թեթևն՝ իբրև գոյզն ինչ անփոյթ արարեալ է կամաւ, կամ սխալօղ և անզգաստ բնութիւն մարդկային ոչ է կարացեալ ըստ արժան բաւականին զգուշանալ 'ի մանունց անտի՝ յառեալ ուշի ուշով 'ի մեծամեծ գեղեցկութիւնսն և յափշտակեալ 'ի նոցանէն։ Զոյգ սմին բարբառի և Լոնգինոս յոյն 'ի ճառի Վսեմին. գլ. իէ։

353. Իսկ զինչ ապա. ուրեմն այդպիսի մեկնութեամբք արդարացուցանել և անբասիր առնել պարտ իցէ զամենայն սխալումն քերթողաց։ Ոչ, ասէ. այլ որպէս դպիր եթէ ցանգ զգուշացուցեալ և ցանգ սխալիցի 'ի նոյն տառս, անարժան հանդիպի ներողութեան, և ծաղր լինի քնարահար՝ որ յար և հանապազ 'ի մի և 'ի նոյն լարի կամ 'ի մատինն վրիպեսցի, այսպէս սակաւ սակաւ սխալեալ և անկեալ քերթողըն, յորում յաճախագոյն են մեղանք և տգեղութիւնք քան զուղղութիւնս և զգեղեցկութիւնս, համարեսցի ինձ իբրև զՔերիլոսն զայն յոյն բանաստեղծ անարուեստ և անհանճար առ Աղեքսանդրիւ մակեդոնացւով. ընդ որոյ եթէ ընդ գովելիս ինչ զարմանայցեմ ուրեք երբեք, սակայն ժըպտիմ ևս ընդ քիմս 'ի վերայ յոռութեանցն, և թէ զիարդ ընդ այնքան և այնպիսի անպիտանութիւնս գտանիցին և զարմանալոյ ինչ արժանիք։ Այս քերթող աւանդի յոմանց այն լինել, առ որ ասացն Աղեքսանդրոս՝ թէ ըղձալի է ինձ 'ի Հոմերոսնի վէպսն Թերսիտէս գոլ քան 'ի քումդ Աքիլլէս։ Եւսեբիոս ևս յիշատակէ 'ի Քրոնիկոնին Քերիլոս զոմն անուն, բայց ճնը ամաւ յառաջ քան զժամանակն Աղեքսանդրի մեծի, առ առաջնով Աղեքսանդրիւ մակեդոնացւոց արքայիւ։ Սմանք զլատին բառն oberrat զքնարահարէն՝ իմացեալ են որ միշտ 'ի նոյն լար դեգերի, որ հարկանէ միշտ զնոյն լար. բայց ուղիղ ոչ է ըստ ամենայն հաւատարիմ մեկնչաց. զի բանն զսխալելոյ է միշտ 'ի նոյնս, և ոչ զտաղտուկ յարաձայնութենէ։

358. Իսկ ընդ հակառակն դժգմիմ խոժոռիմ և իբրև ընդ անձին ոգորիմ յորժամ

Սակայն յերկար 'ի վաստակ մարթի թէ քուն սըպըրդիցի։
Քերթուած, որպէս Նըկար, է ինչ՝ որ մօտ եթէ կայցես,
Իսկ է՝ որ քաջ 'ի բաց կացեալ ըղձքեզ յինքն յանգուսցէ.
Սիրէ այս ինչ ըղմութ, լուսով կամի գալ այն 'ի տես
Որ 'ի նուրբըն սրութենէ դատաւորին երկընչի ոչ։
Գամ մի եղև սա հաճոյ, նա տասն անգամ լիցի՝ կըրկնեալ։

Ո՛վ երէցըդ պատանեաց, թէ և ձայնիւ հայրականաւ
Յուղիղ անդըր թեքիս և դու քեզէն ես իմաստուն,
Զայս քեզ առջիր ասացեալ՝ յեռեալ 'ի միտըդ անմոռաց.
Կան են ինչ՝ որոց ուղիղ շնորհի միջակն և տանելին.
Չափաւոր իրաւագէտ և դատասաց ոք ապաքէն
Ի պերճախօս Մեսալայն հեռի ըղնի քաջութենէ,
Իսկ չէ գիտուն յԱւլոսի Կասկելեայ չափ, սակայն յարգի.
Քերթողաց՝ ոչ մարդ ոչ դիք ոչ սիւնք ներեն լինել միջակ։

նիրհէ երբեք ուրեք քաջն Հոմերոս, զայն թեթև աղուեսաքուն անգամ անվայելուչ համարեալ այնքանոյ քաջի և սիրելւոյ քերթողահօր։ Նա սակայն 'ի գործս երկայնս իբրև զնորայն՝ չէ ինչ դիւրին յամենայնի ամենայն ուրեք արթուն և զգաստ գտանել և ոչ նիրհ առնուլ բնաւ։ Են որ զբնագրին quandoque իմանալով աստ երբեմն, այսպէս յարմարեն զիմաստն. Ընդ Քերիլոս երկիցս և երիցս հանդերձ ծաղու զարմանամ, բայց և ցասնում իսկ. երբեմն նիրհէ և քաջն Հոմերոս, սակայն յերկար վաստակ որպէս 'ի նորայն դիւրին է քնոյ սողոսկել։

360. Որպէս և Սիմոնիդէս ասէր քերթողն, բանաստեղծութիւնն է խօսուն նկարչութիւն, և նկարչութիւնն՝ լուռ բանաստեղծութիւն։ Նա բանիւք նկարէ, սա երանգովք խօսի. երկոքին այլ և այլ միջնորդօք զմի և զնոյն գործ վճարեն վերան կենդանագրել, ուսուցանել, շարժել և հեշտացուցանել։ Է ինչ որ 'ի մօտոյ բարւոք երևի 'ի քերթածս՝ որպէս 'ի նկարս, և է որ 'ի հեռուստ։ Իմա զայս թէ զամբողջ քերթածս, և թէ զմասունս քերթածի։ Է ինչ որ խնամով յօրինեալ չերկնչի 'ի լուսոյ և 'ի մտադիւր նկատողութենէ, և միշտ սիրորժելի լինի. և է որ իբր հեռաւոր տարերս ուրուագրեալ միայն հեռի կամ աղօտ տեսութիւն պահանջէ, և ընդ այլ գլխաւոր և կատարեալ մասունս գեղեցկութիւն գործէ. և չպիտի յինքեանս ևեթ առանձինն նկատել զայնս. կամ միանգամ ևեթ տեսեալ վեր 'ի վերոյ և 'ի հարևանցի՝ չլինի անհաճոյ, բայց յերկար և մանր զննութեան ոչ ժուժկալէ։ Այսու ակամբ կամ մտօք հայելի է յամենայն քերթածս, և մի զամենայն միով կշռով կշռել և միով դատաստանաւ դատել։

365. Դարձուցանէ զդէմս բանին առ երէցն յերկուց անտի եղբարց պիսոնեանց, զորմէ ասեն 'ի քերթութիւն զակատեալ և ողբերգութիւնս ինչ յօրինեալ։ Թէպէտ ասէ, և բանիւք հօրդ խրատիս յուղղութիւն և 'ի լաւութիւն քերթածաց, սակայն առ 'ի չփութալ քերթող երևել՝ զայս զիմ խրատ քեզ համարեալ յուշի պահեա. զի թէ այլոց գիտնոց կամ ճարտարաց շնորհեալ է չափաւոր, միջակ և տանելի լինել, սակայն քերթողաց ամենևին ոչ։

370. Վալերիոս Կորուինոս Մեսալա էր ճարտարախօս անուանի ժամանակին, և Աւլոս Կասկելիոս՝ հզօր իրաւագէտ։

372. Դիք իմանին Ապոլոն և Մուսայք դիք բանաստեղծութեան։ Իսկ սիւնք՝ էին 'ի գաւթի ուրեք Հռովմայ, ուր գրավաճառք վաճառէին գիրս, կամ կախէին զնոցանէ զվաճառելի գրեանն և զյայտարարութիւնս նոցին։ Զմիջակային և զհետևակ քերթողաց գիրս մերժէին գրավաճառք, և ոչ հանէին յերևան. զի ոչ ոք կայր նոցին առ գնող։ Նաև այլոց իմանին սիւնք պա-

Իբր 'ի հեշտ խընջոյս փնասեն անմիաբան արուեստականք
Եւ թանձր օծանելիք և ընդ սարդիկ մեղու խաշխաշ,
Զի էր և առանց սոցին յընթրիսըն խրախանալ.
Նոյնպէս տաղք 'ի հեշտութիւն ոգւոյ ծընեալք և ճարտարեալք
Եթէ գուն ինչ 'ի բարձուէն ընկըրկեսցին՝ գըլին 'ի ստոր:
Որ խաղուց չիցէն տեղեակ՝ յասպարիսին խորշի զինուց,
Անհըմուտն անուոյ՝ գընդի և շուրջանման նըստի հանդարտ,
Զի մի քըրքիջ աներկիւղ բարձցեն ակումբք կուռ բոլորեալք.
Որ անգէտն իցէ տաղից՝ ժըտի սակայն ըստեղծանել:
Ընդէ՞ր ոչ. ազատ՝ ազնիւ և մանաւանդ դըրամից գըլխով
Մակեալ թիւ ասպետական և սնարատ ամենևին:
Դու մի խօսիր կամ առներ ինչ յակամայս Աթենասայ.
Այն քո խելք և այն է միտք. իսկ եթէ ինչ հարցես 'ի գրի,
Իջցէ յունկըն դատողին Մետեայ՝ 'ի հօր քոյ և 'ի մերս,

լատեան տաճարին Ապողոնի և մատենադարանին՝ շինելոյ Օգոստեայ հրամանաւ յապարանս իւր, ուր ընթերցեալ լինէին ընտիր ընտիր քերթողացն մատեանք հրամտից քննութեամբ, և ապա գանձեալ անդէն 'ի պահեստ:

373. Օրինակ իմն, որպէս 'ի հեշտալի խրախունս կոչնոց՝ փոխանակ օգտի վնասեն անմիաբան անյարմար նուագածութիւնք, և թանձրամած ապականեալ իւղ օծանելի, և խաշխաշն ընդ մեղուն Սարդիա կամ Սարդինիա կղզւոյ, ուր առ դառնութեան բուսոցն դառն է և մեղրն. զի չէր ինչ կարևոր պէտք այդոցիկ, այլ 'ի հեշտութիւն միայն լինելոց էին՝ թէ լինէին ըստ պատշաճի. այսպէս իմա և զքերթուածս: Սպիտակ խաշխաշի սերմն, ըստ Պլինիոսի, աղանձեալ՝ 'ի սեղան ազանդերաց նախնեացն մատչէր հանդերձ մեղու:

378. Իմա զխաղս մարմնոյ հրահանգաց 'ի կրթարանս արիսեան ասպարիսին, ուր մանկտին հռովմէական ընդ կիրթ ելանէր:

382. Զայս իմա հեգնօրէն 'ի դիմաց կամ ըստ կարծեաց անհանճար և անարուեստ քերթողի ուրուք: Զմե՞ ոչ քերթիցեմ, ասէ, տաղս. ո՞չ ապաքէն ազատազգի եմ և ազնուական, և որ մեծն է՝ ըստ հաշուի գլխոց արծաթոյ համարեալ եմ 'ի սակ ասպետաց կամ սեպհաց, որ էր քառասուն բիւր դրամից. և յամենայն ախտէ զերծ, որպէս թէ անմեղութիւն վարուց միայն բաւական իցէ կամ նպաստ ինչ 'ի քաջ քերթողութիւն:

384. Աթենաս էր աստուածուհի իմաստութեան և հանճարոյ և ամենայն ճարտարութեան: Քո, ասէ, իմաստութիւն և ուղիղ ընտրութիւն այն լիցի, զի հակառակ հանճարոյ քում և բնաւորութեան կամ ախորժակի յակամայ կամս մի ինչ խօսեսցիս իբրև ճարտասան, և մի ինչ արասցես կամ ստեղծցես իբրև քերթող կամ ճարտար: Եւ գիտեմ թէ այդպէս առնիցես. զի այնպիսի իսկ կամ այնչափ է քո խելքդ և միտքդ: Իսկ եթէ գրեսցես ինչ, մատիցէ այն յունկն 'ի լսել Սպուրիոսի Մետիոսի Տարպեայ՝ լաւոյ քննողի և դատողի քերթուածոց և քերթողաց 'ի նախապատուեալ պալատեան տաճարին Ապողոնի և Մուսայից և 'ի մատենադարանին, այլ և յունկն հօր քոյ և 'ի մերս՝ յանաչառ դատաւորաց: Եւ յետ այնորիկ ևս՝ մատեանքդ 'ի ներքս 'ի տան կամ յարկեղդ պահեսցին զամս ինն, այս ինքն է բազում, առ ուղղել և յղկել ևս քան զևս: Զի մարթի ջնջել և կորուսանել զոր չևս է 'ի լոյս ելեալ. իսկ միանգամ 'ի դուրս ելեալ բարբառ կամ մատեան, ոչ ևս այնուհետև գիտասցէ դառնալ յետս: Զինն թիւն, որպէս եդաք, փոխանակ բազմի առնուն. այլ ընդէ՞ր ինն, և ոչ եօթն կամ տասն: Թերևս վասն ինունց եղելոց Մուսայիցն, դից քերթութեան, դստերց Մնեմոսինեայ, որ է յիշողութեան. զի մի ըստ միջէ յուշ արասցեն նմա զուղղելիսն եւ յարմարելիս:

Նաւ զինն ամ, մագաղաթիցդ 'ի ներքս արկեալ, կացցէ 'ի պահ.
Կոյ ջնջել զանտեան 'ի լոյս, ձայն արձակեալ չունի դառնալ։

Զվայրագ մարդիկ սուրբն Որփեւս և աստուածոց պատգամաւոր
Յարեանց ու'ի շաղղակեր վարուց կենաց դարձոյց 'ի բաց,
Ասի զվագերս համբաւեալ և զամեհիս կակղել առիւծս։
Նաւ Ամփիոն՝ ոստանին պատմի կերտօղն Թեբացւոց
Զքարինս 'ի ձայն փանդռան դրնչեցուցեալ ոստուցանել
Նաւ ամոք ողոքանօք տանել բերել յուպէտ յուկամ։
Այս երբեմն իմաստութիւն եղեւ՝ ընտրել ըզգօնաբար
Զսուրբսըն 'ի պղծոց և զաշխարհին յիրաց անձնիւր,
'Ի մոլոր կարձել խառնից, դընել դաշինս կանամբեաց,
Աւան կառուցանել, գրծել օրէնս 'ի տախտակի.
Այսպէս եկն 'ի դիւցական Ճարտարս ու'ի տաղս անուն և փառք։
Յետ սոցա մեծըն Հոմեր և Տիրտէոս 'ի նուագս երգոց
Զոգիս արիականս յարիական վառեցին գոռ։

389. Զի մի այսքան խրատուք զգուշութեան ահաբեկ արարեալ լքուսցէ ինչ զՊիսոնեանն կամ սարտուսցէ 'ի քերթողութենէ, սկսանի այժմ պդովութիւն և զպարծանս քերթութեան և քերթողաց համառօտիւք 'ի հանդէս արկանել։ Որփեւս կամ Որփէոս վաղնջական քերթող ոմն էր և երաժիշտ Թրակացի. և իբրև աստուածարեալ անձն, և դից պատգամախօս՝ իբրև հրեշտակ 'ի դիմաց նոցա եկեալ առ մարդիկ, որդի ասացեալ Ապողոնի և Կալիոպէ Մուսայի։ Քաղցրութեամբ և իմաստութեամբ տաղիցն զգօնացոյց զառաջին զվայրենի մարդիկն՝ հրաժարեցուցեալ յարիւնհեղութենէ միմեանց կամ յըմպելոյ զարիւն և յուտելոյ զհում միս որսոց վայրի։ Լատին բնագիրն ունի 'ի գարշելի կերակրոյ. զոր ոմանք խոտաբուտ խոտաճարակ անասնակենցաղ կեանս իմանան։ Իսկ այլք գիշակեր կամ շաղղակեր, որ նման ևս է. զի ահա անդէն իսկ առ նմին 'ի վագերս և յառիւծունս օրինակին։

392. Ամփիոն նմանապէս էր մի 'ի հին երաժշտաց և քերթողաց, որդի համբաւեալ Արամազդայ և Անտիոպայ. զորմէ զրուցեն առասպելքն՝ թէ Ճարտարութեամբ մատանց քնարին և քաղցր նուագօք շարժէր տանէր ըստ կամս և ըստ պէտս զքարինն, և նոքօք զԹեբացւոց քաղաքն կանգնէր։ Որ է ասել, թէ զբիրտ և զխիստ սրեարն 'ի շինութիւն և քաղաքական կեանս յորդորեալ յանկուցանէր։ Ոչ Որփէի և ոչ Ամփիոնի տաղք ինչ կան առ մեզ. որփէականք ինչ որ երևին՝ անվաւերականք են։

395. Նախնի քերթողացն գործ այն էր, ասէ, որոշել զսուրբն 'ի պղծոց, այսինքն ուսուցանել զինչ սուրբ իցէ և բարի, զինչ պիղծ և չար. զատանել զհասարակացն յառանձնականաց, առ հասարակութեան առաւել պատկառ կալ քան անձնականաց. արգելուլ 'ի մոլորական և 'ի թափառական խառնից ամուսնութեան, և արանց օրէնս հարսանեաց կարգել. քաղաքս շինել, օրէնս դնել, և այլ այսպիսի կենցաղօգուտ իրք։ Եւ այսպէս անուն և փառս ժառանգեցին աստուածային քերթողք և քերթուածք։

400. Հոմերոս յայտնի է ամենեցուն։ Իսկ Տիրտէոս կրտսեր աւուրբք քան զՀոմերոս՝ էր անուանի քերթող աթենացի, որոյ կան ցայժմ չորք տաղք խրախուսիչք մանկտւոյ 'ի մարտ և 'ի մահ գեղեցիկ 'ի վերայ հայրենեաց։ Արիական ասել է պատերազմական. զի Արէս էր դիք պատերազմի։

Տաղիւք պատգամք խօսեցեալք և ճանապարհ կենաց ցուցեալ,
Պիերեան եղանակօք թագաւորաց խնդրեալ շնորհք,
Եւ խաղուց եկեալ 'ի գլուխ՝ երկայն երկոց դուլ և հանգիստ։
Մի կիրթն 'ի վին Մուսա ւերգիչն ամօթ թուեսցի քեզ Ապոլոն։

Խնդիր է, բնութեամբ լիցին թէ արուեստիւ տաղք գովելիք։
Ես ուսումն կրթութեան առանց առատ ճոխ երակաց
Եւ ոչ թէ զինչ բիրտ հանճար օգուտ իցէ՝ տեսանեմ ես.
Այսպէս սիրով դաշնաւոր զմիմեանց նըպաստ հայցեն դոքա։
Երկրոտեալն 'ի ցանկալի ասպարիսին ժամանել կէտ
Սաստակեաց յոյժ 'ի տղայ տիս՝ 'ի քիրտն 'ի ցուրտ համբերատար,
Ժուժկալեալ հրաժարեաց յԱստղկանէ և 'ի գինւոյ.
Որ զպիթեանս երգէ փողար՝ ուսաւ սաստիւ նախ վարժողին։
Զարդիս շատ է ասել՝ ես հրաշալի տաղս յօրինեմ.
Ըզյետնեալըն քոս առցէ, ամօթ է ինձ յետըս մնալ՝
Ըստուգիւ յոր ոչն ուսայ զանգիտութիւն լեալ խոստովան։

Զոր օրինակ վաճառուց զամբոխն 'ի գին խըմբէ քարոզ,

402. Սահմանաւոր և չափական բանիւ խօսեցան պատգամք դից և խրատք վարուց աւանդեցան. պիերեան եղանակօք, այս ինքն երաժշտաց և Մուսայից նուագօք որ 'ի Պիերիա լերին Թրակիոյ օթացեալք և պիերեանքն կոչէին, որ է ասել դարձեալ տաղից երգովք խնդրեցան շնորհք կամ հովանաւորութիւն արքայից. և խաղք թատերականք հնարեցան 'ի դիւր և 'ի հանգիստ պարապոյ և տօնական աւուրց աշխատելոցն երկայն վաստակովք։ Այս ամենայն բարիք 'ի քերթութենէ յառաջ եկին, ասէ. վասն որոյ մի ամօթ ինչ համարիցիս զՄուսա՝ զճարտարն 'ի քնար, և մի զնուագօղն Ապոլոն, այս ինքն է զքերթողութիւն. որ թէ չիցէ ճարտար և նուագաւոր, յայնժամ ապա յիրաւի յամօթ համարեսցի։

407. Առատ և ճոխ երակ որպէս աղբերց և բովուց՝ է յորդութիւն բղխմանց և ծննդոց բնատուր հանճարոյն, որ հիմն է ամենայնի. բայց արուեստն ուղղէ և կատարէ զայն։ Հանգոյն Որատեայ խօսի և և Լոնգինոս յոյն յաղագս այսր խնդրոյ 'ի ճառի Վսեմին. գլ. Բ. Լ։

410. Որ ցանկայ ըմբռնել զնպատակն և զմրցանակն յասպարիսական մրցութիւնս, 'ի մատաղ տիոց յայն կրթի. ընդ քիրտն գայ և ընդ ապաժոյժ, և 'ի ցրտոյ բրտանայ և ամենայնի համբերէ, ժուժկալէ յաստղկեան հեշտութեանց առ 'ի պահպանել զարութիւն մարմնոյն, նա և 'ի գինւոյ ևս։

413. Փողահարն որ նուագէ 'ի հանդէսս պիթեան խաղուց ապոլոնեան տօնին, յառաջագոյն ուսանի երկիւղածութեամբ 'ի վարժապետէն։ Իսկ այժմ 'ի դժուարագոյն արուեստիս բաւական է ասել միայն անձնապանծ խրոխտանօք, թէ ես զարմանալի քերթածս հիւսեմ. և անէծս կարդալ, թէ քոս հասցէ այնմ որ երկուցեալ յետս մնացէ. ինձ ամօթ է այդ, և ճշմարտիւ խոստովանել թէ չգիտեմ զայն ինչ յոր չեմն կրթեալ։ Քոս առցէ ասելն առակաւոր անէծք են, առեալ 'ի խաղուց մանկտւոյն, որ այնպէս անիծանէին որոյ կասեալ յետս մնային յարշաւս։

417. Սկսանի այսուհետև զգուշացուցանել 'ի շողոմարար և 'ի շինթող գասաւորաց և գովաբանից։ Որպէս հրատարակն կոչէ, ասէ, զժողովուրդն 'ի գին վաճառուց կամ յաճուրդս՝ յուսով շահից, այս

Հրաւիրէ զմարդահաճոյս գընալ 'ի շահ և բանաստեղծ
Մեծատուն ագարակօք, դահեկանօք վաշխից փարթամ.
Իսկ թէ իցէ որ ատակ կոչնականին տալ բարձ 'ի դէպ,
Մտանել երաշխաւոր կալ փոքրոգի չըքաւորին,
Եւ թափել ըզպաշարեալն 'ի միգապատ դատից փութիշ,
Զարմացայց թէ գիտիցէ 'ի բազմերանին արբեցութեան
Ընտրել ըզճըշմարիտն 'ի նենգաւոր բարեկամէն.
Դու թէ ումեք շնորհիցես կամ թէ շնորհել ինչ կամիցիս,
Մի առ քո քերթեալ տաղս ըզզուարճալիցն առեալ տանիր.
Զի անդէն գոչիցէ՝ վաշ, գեղեցիկ, բարւոք, ազնիւ.
Թալկասցի առ սոքօք, աչքըն սիրունք քամեսցեն ցօղ,
Սաղեսցէ 'ի վեր ընդոստ և կայթս ոտիւքըն դոփեսցէ.
Զերդ վարձուորք 'ի դիահանս որ կոծ ջայլէն եղերամարք
Առաւել ասեն առնեն անդ քան ըզըուն սերտ սըգաւորս,
Այսպէս կատակն այպանող քան զհաւատարիմն շարժի զովիչ.
Ասեն զարքայս յորդ գինեաց նուագօք նեղել և խոշտանգել
Զոր ջանան գոլ խելամուտ թէ արժանի սիրոյ իցէ.
Տաղս հիւսեալ քո՝ քեզ մի ընաւ դաւեսցեն միտք աղուեսակերպք.

պէս և մեծատուն բանաստեղծն զսուտակապասս։

420. Իսկ եթէ իցէ ոք, որ մեծութեամբն կամ առատութեամբն բաւական իցէ գալ մեծամեծար պատիւ տալ հրաւիրելումն, յերաշխի առնուլ զթեթևամիտ և փոքրոգի և նենգաւոր կամ զանխիղճ և զգօս աղքատն, և ազատել 'ի խաւարային դատից զվարակեալն, զարմանք իցեն եթէ կարասցէ այնպիսին 'ի կարծեալ երանութեան անդ ընտրութիւն առնել ճշմարիտ և սուտ բարեկամին։ Զի չթողացուսցեն զայն նմա շողոքորթութիւնք երախտաւորելոցն, որ բարեմարդիկն կամին լինել պաշտօն առնելով։

426. Զայլեալն զուարճութեամբ ընկալեալ շնորհացն առ 'ի քէն կամ յուսով ակընկալութեան ընդունելոցն։ Զի ընդ լըսելն զքոյդ, 'ի գովեստ արձակեսցէ զլեզուն։ 'Ի վերայ այսոցիկ՝ Յևասցի ևս, թէ առ թնդալ սրտին և ոգւոցն խռովել իբրև թալուկ իմն զարտիւն գայցէ, և այլ յայլմէ լեալ հիասցի 'ի զմայլիցն, և առ գորովանացն արտասուեսցէ 'ի սիրայորդոր աչացն, և այլն։ Ամենայն առ երեսս և սուտութեամբ, որպէս լալականքն առնեն առ մեռեալս այլոց, որ քան զբուն տէարս գնացելոյն առաւել զկոծն սաստկացուցանեն և զգովասանութիւնս հրաժարելոյն։

433. Միտս ուսիր յարքայից 'ի հարուստ տերանց. որք իբրև կամին փորձել զոք՝ թէ իցէ բարեկամութեան իւրեանց արժանի, բազում գինեաւ տագնապեն, և իբրև թէ 'ի հարց փորձ արկանեն. զի յորոց 'ի զըւարթութեան անդ համարձակ գործիցէ, անտուստ 'ի միտ առցեն զարժանիս նորա։ Այսպէս և դու 'ի ցնծութեան անդ մարդահաճոյից ծանիցես զնոսա։ Զգինին ճշմարտախօս ասէր և հին առակն. զոր և Թէոկրիտեայ յիշեալ 'ի ԻԹ, Եւ մեզ արբելոյս պարտ է, ասէ, արդարաբան լինել։ Բայց աստ ոչ ըստ անխարդախ ստուգութեան է համեմատութիւն ընդ սուտակապասն, այլ ըստ զուարթամիտ առատութեան և համարձակ ճոխաբանութեան։ Եւ 'ի քերթել քո տաղս՝ մի խաբեսցեն զքեզ նմանեալքն աղուեսու կեղծաւոր նենգամիտք. որ ակնարկէ յառակ աղուեսուն, զի շողոմարար գովութեամբք հան զպանիրն յագռաւէն։

Կուինտիլեայ եթէ ինչ ընթեռնուիր, ասէր ուղղեա
Փոքր ինչ աղէ զայս և զայս. թէ զուր ճըգնեալ զանձն աշէիր
'Ի կըրկին փորձ ու երեքկին լաւագունին անձեռընհաս,
Տայր ջընջել զանկազմըն տաղս և վերըստին ածել 'ի սալ։
Թէ ջատագով վընասուդ ընտրէիր կալ քան փոփոխել,
Ոչ ևս այլ ընդունայն բան ինչ կամ ջան 'ի գործ առնէր,
Զի առանց նախանձորդի քոյովքդ և քև զմայլեցիս լոկ։
Այր բարի և խոհական կըշտամբեսցէ զտաղս անարուեստ,
Խըստիցըն մեղ դիցէ, և ըզկըլլիչըն դարձուցեալ
Անարդիցն արկցէ սեաւ նիշ, ըզպերճանացըն հատցէ զարդ.
Լոյս պահանջեսցէ աղօտ աղօտ ծագել տեղեաց,
Ցուցցէ զերկիմաստութիւնն և զփոխելին արասցէ յայտ.
Եղիցի Արիստարքոս և մի բարուրս յօդեսցէ ինչ,
Թէ առ իմ ես 'ի խաղս ըզմըտերիմ տըրտմեցուցից։
Խաղքըդ 'ի վտանգ ծանր արկցեն գամ մի պատրեալ թէ ծանակ կայ։

Որպէս ոք զի չարակեղ բոր կամ դալուկըն սանձիցէ

436. Այժմեայ զօրինակ և զհանգամանս ուղիղ և անաչառ քննաբան դատողի 'ի դէմս Կուինտիլիոսի Վարոսի հռովմայեցւոյ՝ իւրումն մտերմի. որ անկեղծաւոր և արդարակորով դատաւորն էր քերթածաց 'ի ժամանակին, և ինքն իսկ քերթող ականաւոր։

439. Իբրև 'ի սալ դարբնաց յառակ օրինակի, 'ի կռել կոփել և վերստին ստեղծանել և կերպարանել զոր կամքն էին։

442. Ցիմարաբար քև և քոյովքդ քերթածովք դու միայն զուարճացիս՝ առանց զոք քեզ նախանձորդ ունելոյ։ Զի որ զոչ ուրուք նախանձելին առնէ, չունի զոք ինքեան նախանձաւոր։

443. Կարճառօտիւք ցուցանէ զգործս բարւոյ և անենգ դատողի։ Յանդիմանեսցէ, ասէ, զանարուեստ և զանհարթ տողս տաղիցն. սրբեսցէ զխրթին իմաստիւք կամ բառիւք. զանչուքն նշանակեսցէ ձգելով սեաւ գիծ կամ այլ ինչ նիշ արկանելով կողմնակի և առ 'ի չեղ շրջեալ զեղեգնն կամ զգրիչն։ Զի այնպէս առնէին հինքն առ ակնարկելոյ՝ թէ քերելի և ջնջելի են այն տողք։ Զաւելորդ շռայլանացն զարդս յապաւեսցէ, և այլն։

448. Արիստարքոս էր մեծանուն գրագէտ և դպիր յաղեքսանդրեան ճեմարանէ, աշխարհաւ սամոթրակեցի, վարժապետ Պտղոմեայ Փիլոմետորի արքայի եգիպտացւոց։ Գրեաց յոլով մատեանս 'ի քննել դատել և ընտրել զքերթածսն Հոմերոսի և այլոց քերթողաց յեկամուտ փորթութեանց և 'ի վրիպակաց գրչաց. որովք ժառանգեաց զփառս քաջի և ողջախոհ քննաբան դատաւորի, մինչև կոչել աստուածային և մարգարէ. և արժանի օրինակ կալ յապա եկելոց քննաբանից։ Այսպիսի ոմն եղեալ քաջի դատողին, ոչ պատճառեսցի՝ թէ զի՛ է ինձ 'ի մնոտիս և 'ի դուզնաքեայս վշտացուցանել զբարեկամն։ Դուզնաքեայքդ չարիս մեծամեծս հասուցեն նմա, եթէ երբեք խաբեալ միանգամ 'ի մարդահաճութենէ՝ ծաղր և քրքիջ կացցէ բազմութեան։

451. Ճարտար նկարագրել առնու զինքնահաւան քերթողն և զանսաստող դատաստանի քննութեան հմտից տեղեկաց. և խրատէ թէ ընդ այնպիսումն զիարդ պարտ իցէ վարել։ Որպէս եթէ ոք, ասէ, փոփոխելի ախտիւ վարակեալ իցէ, կամ կատաղութեամբ մոլեգնեալ, կամ յԱնահտայ՝ այսինքն 'ի լուսնոյ հարեալ և լուսնոտ, այսպէս սոցին նման խորշին մերժին իմաստունք 'ի մոլի քերթողէն, և հուպ երթալ երկնչին. անմիտ մանկտին միայն

Կամ շամբուշ բանդագուշանք և զայրագինն Անահիտ,
'Ի մոլին հրպել քերթող խիթան ուշիմք փախչին 'ի բաց,
Խուճապէ մանկտին և անզգոյշք պնդին զհետ։
Բարձրավիզ սա յորժամ տաղս զգայնելով շրջի թափառ,
Զերդ հաւորս պիշ 'ի կեռնեխս եթէ 'ի գուբ անկցի կամ հոր,
Թէպէտ յերկար գոչիցէ՝ ձեռն տուք ո՛վ քաղաքացիք,
Մի՛ գտցի ոք ընաւ՝ որ զնա հանել արասցէ փոյթ։
Թէ հոգ ոք տարցի օգնել և արձակել պարան 'ի խոր,
Զի՞ գիտես, այր դու, թէ ոչ կամաւ անկեալ չկամի փրկել,
Ասացից, և զսիկիլեան բանարարին պատմեցից մահ.
Տենչացեալ Եմպեդոկլէս յանմահից դիցն անցանել կարգ,
Վազս առեալ ցրտագին ոստեաւ յԵտնէ 'ի հրաբորբոք։
Արժան լիցի և օրէն բանաստեղծաց երթ 'ի կորուստ.
Որ բռնի զոք փրկեսցէ՝ չէ ինչ ընդհատ 'ի սպանողէն։
Ոչ մի անգամ արար զայդ, և ոչ թափեալ թէ մարդ լիցի,
Եւ 'ի բաց թողուցու զհամբաւատենչ մահուն տարփանս։
Եւ չէ յայտ ամենևին՝ զտաղս առ ինչ կարկատիցէ,

առ 'ի խաղ՝ և անզգոյշք ոմանք առ հետապնդութեան անկանին ընդ նմա քննելով և դատելով զքերթածս նորա։

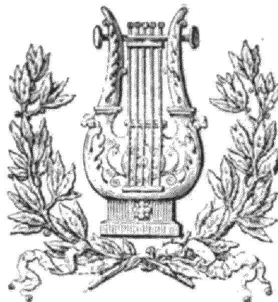
455. Բարձրավիզ. կես օրինակք և մեկնիչք զվերադիրդ 'ի վերայ տաղիցն առնուն՝ ի մանաւանդ ընդ հենգն, Սա յորժամ տաղս վեհս զգայնելով, և այլն։ Ապաքէն sublimis բառ is յանգին թէպէտ և յոգնակի հայցական ևս իմանի 'ի հին գրութիւնս հռովմէական լեզուի, բայց աստ չիք ինչ պատճառ փոխելոյ 'ի sublimes յատուկ հայցական, որպէս յայլ բազում տեղիս գրոց փոխեալ են զայսպիսիս յետին տպագիրք։ Արդ յորժամ մոլորեալ թափառեալ կայ, ասէ, ամբարհաւաճ կարծեօք մտացն, և անկանի հոգւով 'ի գուբ խայտառակութեան, կամ թէ և մարմնով ևս ուրեք՝ 'ի զմայլական առանդեղն, մի ոք հանիցէ, մի աշխատ լիցի խրատել ազատել զնա. զի ո՞ գիտէ կամաւ և գիտութեամբ արկեալ է զինքն և չկամի զերծանել, կարծելով առնել իւր անուն։ Որպէս երբեմն Եմպեդոկլէսն սիկիլիացի, յախտարակաց իմաստասէր և քերթող, որոյ յօրինեալ էր քերթուած մի բնաբանական, կամելով կարծիս տալ զանձնէ 'ի դիսն փոխելոյ, ըստ որում պատմի, արկ զինքն գաղտ 'ի հրաշոտ լեառն Սիկիլիոյ յԵտնէ, մաղձիւն կամ յերեսաց մահուն ցրտացեալ, և կամ անկարեկիր անխռով անձամբ։ Արիստոտէլ չկամի տալ Եմպեդոկլեայ զպարծանս բանաստեղծութեան. զի ոչ որ ինչ և միանգամ ոտանաւոր բանիւ է, ստեղծաբանութիւն իցէ։

464. Թող կորիցեն բանաստեղծք այդպիսիք՝ խելագարք՝ անձնահաճք. այսինքն կորուսցեն զանուն իւրեանց՝ որք վասն այնպէս անմտաբար վտանգեն, որ և արդէն իսկ ինքնակամ դիմագրաւ 'ի կորուստ ընթացեալ են, և ոչ կամին լսել։ 'Ի սպանողի համար մտանէ՝ որ յակամայ կամս նորին ապրեցուցանէ զնա 'ի փափաքելի և անուանի մահուանէն։ Նա զի և ոչ առաջին անգամ է այդ՝ քերթողիդ այդմիկ զայդ առնելոյ. և ոչ՝ եթէ և զայս նուագ ևս փրկեսցի 'ի գբոյն կամ յանդր անկանելոյն, զգաստացեալ յինքն գայցէ, մարդ լինիցի, ըստ որում ունի և լաւին բնագիրն. զի անմիտն և մոլին՝ մարդ ոչ է։ Եւ ոչ հրաժարեսցէ 'ի ցանկութենէն հռչակաւոր լինելոյ, թէպէտ և մահուամբ լինիցի. այսօր փրկեալ, վաղիւ դարձեալ 'ի նոյն խորխորատ հոսեսցէ զանձն։

468. Նա զի և չէ իսկ յայտ բնաւ, թէ առ իմէ՞ և առ ի՞նչ բախեալ կայ 'ի դմա այդ

Ի հայրենի ոսկերացն իցէ յաճիւն միջեալ արդեօք ,
Թէ յանմատոյց սրբութիւն մրծղնէիւ մերձեալ անձամբ ։
Նշդարև մոլի նա , և օրինակ իմն իբր արջոյ
Զգայռագղին թէ խորտակել զընդդիմակաց զօրեաց խաղխամս ,
Իջորդեան և բանիբուն փախուցանէ ժանտ տաղասաց ։
Իսկ կալեալ զոք՝ պինդ ունի և ընթերցմամբ ըսպանանէ ,
Տզրուկ անբաժ ՚ի մորթոյ մինչև արեամբ յագուրդ առեալ ։

դև և ոգի և մոլորահոգին քերթողութեան։ Թերևս ՚ի գիցինչ արժանահաս պատուհաս իցէ , ուստի և հարկ իսկ իցէ կրկնել նմա ՚ի վրէժ անօրէնութեան իւրեք մեծի ։ Զի թերևս միջեալ իցէ ՚ի գերեզման հօր իւրոյ , կամ պղծեալ զսրբարան ինչ ահաւոր ։ Որ զինչ և իցէ յասացելոցս ցայս վայր , այս ճշմարիտ է՝ զի մոլի այրն . և իբրև արջ ՚ի վանդակաց փախուցեալ՝ հալածէ զամենեսեան ։ Իսկ եթէ ըմբռնիցէ զոք յանկարծ ՚ի բարեմիտ լսողաց , իբրև զտզրուկ ոչ թողու մինչև կշտասլինդ լցցի արեամբ ցյագ , պարարեսցի զուարճասցի ընթերցմամբ տաղից իւրոց ։ Նա ոգեսպառ կորուսանէ , հանէ թափէ զոգիս լսողին կարդացմամբն այնուիկ . և ընթեռնու՝ ոչ ՚ի լսել զգաստատան այլոյ և ուղղել ինչ , այլ առ որսալ գրուատիս միայն ։

ՑԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

ՈՐ Ի ՔԵՐԹՈՒԱԾԻՍ

ՎՐԻՊԱԿՔ ՏՊԱԳՐԻՆ

ԷՋ.		ՏՈՂ.	ՎՐԻՊԱԿ	ՈՒՂՂԻՂ.
25	ծան.	143	*սկզբնաւորութիւնն*	*սկզբնաւորութիւնք*
32	ծան.	250	*չորք մեծամերջ*	*չորք մեծամերջք*
37	ծան.	317	*՚ի տեղիս ՚ի տեղիս*	*՚ի տեղիս տեղիս*
42	ծան.	392	*՚ի շինութիւն և քաղաքական կեանս*	*՚ի շինութիւն և ՚ի քաղաքական կեանս*